

Přítomnost

ROČNÍK XIV

V PRAZE 20. LEDNA 1937

ČÍSLO 3

Demokracie, která nekapituluje

Také demokracie byla vinna

Nic ve světě nevyhraje, co není vybojovááno ideově a no všechno musí být zápaseno neustále. Snad těžkosti dnešního demokratického světa plynou také z toho, že pováleční demokráte nebyli myšlenkově a duševně dost energičtí a pokrokoví. Příliš se spoléhali na mocenské výsledky světové války a jako beati possidentes přezírali nástup nových ideových politických a sociálních proudů. Ale co horšího, nevedli dost energicky myšlenkového boje s nastupující reakcí o zásady demokratické výstavby společenské. Ani když ztroskotali, nepovšimli si, že jejich pád souvisí s duchovní a ideovou ochablostí. Hledali příčiny svých neúspěchů spíše v drobných chybách a omylech politického či parlamentního života než v nedostacích své myšlenkové jistoty a rozhodnosti. Více obviňovali zlý a zabeđený svět kolem sebe, místo aby bez mrzutosti a zlosti vymazali svou politickou nebo sociální a kulturní víru s novou odhodlaností, s novými argumenty a s nechabnoucí světešti ducha.

Za několik měsíců po převratu Hitlerově vydal znamenitý žurnalista a znalec německé předválečné i poválečné politiky, Georg Bernhard, knihu o „německé tragedii“ („Die deutsche Tragödie“, „Der Selbstmord einer Republik“), aby před světem vyložil, jak výmarská republika si krok za krokem kopala hrob. Je to spis napínavý. Uvědomujete si z něho, kolik bylo třeba bezstarostnosti a neprozíravosti ve stranách demokratických, aby zvítězil Hitler.

Ale když spis přečtete, hned vám napadne, že autor se skoro ani nedotkl jedné z hlavních příčin německé tragedie: pokrokové Německo nemělo po válce mezi politiky ani mezi inteligencí ideologů, kteří by byli svedli s postupující reakcí opravdový duchovní a myšlenkový souboj. Výtky, pronášené proti německému socialismu a demokratismu, že zkostnatěly a zesekretářšely v politických stranách, jsou mnohem, mnohem méně závažné než výtky, že se doopravdy nepokusily o to, aby přesevěřily duši německého národa o své pravdě. Kdo jen trochu vidí do dnešního boje náboženského a církevního v Německu, přesvědčuje se na každém kroku, jak se hluboko zažraly do německého nitra ideje, ze kterých po válce vyrostl lomený kříž. Politikové ani intelektuové si toho dlouho nepovšimli. — Teprve dnešek ořhal situaci a ukázal, co to dá práce, než boj o duši německého lidu bude vybojován.

„Průbojnost ideí je nejmocnější moc na světě.“

Pro tyto své poznámky se mohu dovolat svědectví vynikajícího zkušeného a úspěšného žurnalisty — Wickhama Steeda. Vydal knížku o Hitlerovi, aby přesvědčil veřejné mínění britské o falešnosti filozofických a filosofických základů hitlerismu a aby vysvětlil, že „demokracie, interpretovaná podle po-

jetí presidenta Masaryka, je tak zdatná, že žádný z jejich nepřátel se s ní nemůže měřit nebo ji překonat“. V poslední kapitole pak vyznal:

„Zkušenost a pozorování evropských a světových událostí po dobu více než čtyřiceti let mne přesvědčily, že průbojnost ideí je mocnější než kterákoli moc na světě, a že jejich zjevné následky v praxi by mohly často být nepříjemným překvapením pro ty, kteří nemají tuto důslednost na zřeteli — —“

A proto napsal nedávno (1936) novou knihu o tvůrčím míru, pro který lidstvo musí riskovat oběti a zmužile bojovat, chce-li vskutku přebudovat svět. „Vital Peace, A Study of Risks“ je vyznání britského demokrata, který ví z vlastní zkušenosti, že ani britští národové nejsou navzdýcky zabezpečeni pro slavné ideály demokratické a že Evropa musí nejen hájit status quo versailleského míru, nýbrž i pustit se do myšlenkové ofensivy proti reakčním tendencím, jako hlíza se rozrůstajícím na těle všech národů.

Když agrární a fašističtí žurnalisté odůvodňují své útoky na naši levici tím, že dnešní Evropa se značně změnila od Evropy poválečné, mají zajisté pravdu. Evropa vyšla ze světové války pod praporem demokracie a svobody („svobody vždy větší“), s programem sociální přestavby a světového dorozumění — dnešní Evropa popírá ústy několika států všechny tyto ideály a obrací je naruby. Změna tu zajisté je, a bylo by pošetilé nebrat ji na vědomí a opakovat pohodlně staré formulky. Ale to ještě neznamená, že jsme povinni kapitulovat pod náporom toho, co chce likvidovat všechny politické i sociální výsledky světové války. Kdo u nás přece kapitulují, nevědí, co činí. To jest, vědí dobře, že svou kapitulací chrání především své kapsy, ale nevědí nebo nechťí vědět, že si pohrávají se svéprávností a svobodou všeho našeho lidu.

Proto kniha Wickhama Steeda je výzvou i pro nás. Tento žurnalista z okruhu konservativních „Timesů“ pozoruje, že jde o samy základy naší civilizace a o nejlepší ovoce duchovního a kulturního úsilí evropských národů. A že je třeba zorganizovat výpravu ducha proti všemu, co chce nahradit úctu k člověku brutalitou, svrchovanost mravních zásad násilím, svéprávnost odpovědné osobnosti mystikou krve a stádností. Boj proti všemu, co chce učinit ze státu žravou bestii, požírající obětí, trhající smlouvy a závazky, zotročující jednotlivce i národy a šířící kolem sebe strach a nedůvěru!

Válka byla jen částečně vyhrána.

Ti, kdož věří v základní ideu humanitní demokracie, jsou tedy Wickhamem Steedem vyzýváni k velké ideové ofensivě. Steed ukazuje na řadu osudových chyb a omylů vítězných mocností od příměří v listopadu 1918. Nestal se ani jeden pořádný pokus, aby veřejné mínění poražených národů bylo vskutku přesvědčováno vhodným a promyšleným způsobem o velikosti těch ideálů západní civilizace, které zvítězily nad pruským vojskům a rakouskou dynastickou

zaostalostí. Francouzská vojenská propaganda prý přijala nadšeně návrh na tuto ideovou výpravu, ale plán, vypracovaný Steedem, se neuskutečnil. Západní mocnosti prý neucínily dohromady ničeho, aby zvítězily nad odpůrcem také duchem a aby pomohly vytrhávat ze srdce poražených falešné národní, politické i kulturní názory, které vedly k válce. President Wilson neuzil své autority, aby uplatnil plně ideály, za kterými šla Amerika do války; a svými taktickými chybami zavinil zčásti, že Spojené státy utekly od mírové přestavby a reorganizace světové a uzavřely se trochu mrzutě do sebe. „Ze všech zklamání mírové konference bylo nejkrutější to, že slunce presidenta Wilsona zapadlo.“ Krajně sobecká a svéhlavá politika italských státníků, bez obzíravosti a porozumění pro potřeby skutečně světového míru, a jejich zatrpklá agitace mezi italským lidem proti domnělé zradě Spojenců isolovala Itálii a zavinila psychosu italské veřejnosti a její pozvolný odklon od ideálů demokratických.

Ale kdo by vypočítával všechny staré a nové omyly! Chybovali všichni; chybila prý i Britanie, když utekla od záruk pro francouzskou bezpečnost hned, sotva byl mír, a přinutila Francii, aby se spolehla jedině na své tanky a pevnosti. Poslání demokratického ideálu trpělo tím nejvíce.

Zradí buržoasie?

Není pochyby, že evropská buržoasie ve svém celku opustila duševní i politické ideje, za kterými šla ještě za světové války. Už mírové smlouvy byly uzavřeny v jiné náladě, než v jaké bylo odtroubeno válce 11. listopadu 1918. Ukončila se válka, ale mír v pravém slova smyslu nepřišel. Nedůvěra a rozmrzelost mezi Spojenci jen zesilovaly u poražených náladu trpké ukřivdnosti a přesvědčení, že konec konců ve světě rozhoduje pouze tvrdá pěst a násilí. Ruská revoluce stupňovala ve všech evropských zemích úzkost, aby demokratické ideje svobody a sociální služby, dorozumění a občanské rovnosti nebyly jen mostem k obecné bolševisaci.

Dokud tato nálada potrvá v evropské buržoasii, dotud zůstane jejím největším, třeba nepřiznaným potěšením, že Hitler a Mussolini jsou spolehlivými zárukami dnešní společenské stavby. Liberalismus, který hověl kdysi měšťanským vrstvám, protože jim dával neomezenou možnost hospodářského, podnikatelského a výdělečného uplatnění, ztratil vysoký předválečný kurs a buržoasie se zadívala do očí diktátorských a odevzdává se do jejich ochrany. Stát pro ni přestává být institucí práva a spravedlnosti, zárukou občanské rovnosti a organizací svobodných, odpovědných jednotlivců; přestává být orgánem služby slabým a stává se především ztělesněním moci, ochranou silných a majetných proti nárokům slabých a chudých.

Situace není ani u nás tak bezpečná, abychom směli hledat smysl demokracie pouze v drobných praktikách poslaneckých, v souhře anebo závodech politických stran. Opravdové a myšlenkově zdatné výchovy ke skutečné demokracii je mezi námi málo. Kdyby nebylo občasných projevů presidenta Beneše, náš lid by si zřídka uvědomoval, oč jde v dnešním zápase světovém. V sázce jsou nejvyšší statky naší vzdělanosti, největší odkaz i našich dějin ducha. Jde o to, zda zítra bude Evropa (a ovšem celá zeměkoule) proměněna v kasárna, v pochodující bataillonu a bojiště, zda se budeme krčit pod beřarskou botou velkých, malých a nejmenších dik-

tátorů, či zůstane-li naše země trvale místem, kde se lidé dovolají práva, kde se smějí odvolat ke svému svědomí a rozumu a kde opírají lidské společnosti o souhlas v podstatných životních názorech i o úctu před člověkem jako člověkem. Nestačí ústava, aspoň ne na dlouho. Nestačí obyčejná pouliční agitace protifašistická. Čeho je třeba, toť zdůvodněná, kladná, mravně opravdová víra našich státovedců i politiků, národohospodářů i filosofů, inženýrů a učitelů v pravdu a politickou účinnost demokratické ideje. A ovšem e n e r g i c k á v ý c h o v a po městech a venkově.

Nic není horším jedem nad mldobu ducha, lhostejnost anebo vzniklou nevěru v sílu myšlenky. „Průbojnost ideí je mocnější než kterákoli moc na světě.“ Nálada v české buržoasii a mezi bohatými sedláky stává se skutečným nebezpečím pro samu strukturu nového státu, třeba tato nálada přetéká vlastenectvím; a pronikne-li i do duše našich katolíků, neubráníme se těžké vnitřní krizi. Nic není, opakují, trvale vybojováno, každá velká idea, at náboženská nebo filosofická a politická, musí být vybojována poznovu každou generací. Jinak dědicové Havlíčkovi, Palackého a Nerudovi se stanou obdivovateli Mussoliniho a Hitlera. Ale totéž se může stát s dědici Masarykovými a Benešovými. Nespoléhejme se na samoúčinnost jejich programu a odkazu!

Tento program míru a lidskosti vyžaduje velikého napětí ducha. Energický boj za právo slabých a chudých, za svobodné společenství odpovědných lidí, za lidské a pořádnější řády společenské, za důvěru a spolupráci velkých i malých národů potřebuje velkého hrdinství. Tato civilní, neokázalá, ale neúnavná práce je větším rytířstvím ducha i těla než omamující parády se zdviženou pravicí a s botou na krku poražených odpůrců. Armáda, která slouží ochraně t o h o t o ideálu, má nekonečně větší cenu než armáda, která chce celý svět obléci do uniforem a vyzbrojit po zuby. Je možno přesvědčit mládež, že právě program demokratické lidskosti a svobody je předpokladem pro nejlepší statečnost. Je možno p ř e s v ě d ě t naše Němce a Maďary, že tu je pro ně nejspolehlivější základna sebeuplatnění. A také katolíci nám dají za pravdu, že věc Ježíše Krista a křesťanských církví je zaručena ideálem demokracie bezpečnější než mystikou všemohoucího státu, diktaturou čisté rasy a krve.

Také pacifismus může být statečný.

To je zároveň program mužného a statečného pacifismu. Vital peace! Wickham Steed vypravuje na konci svého „Tvůrčího míru“, že mu v jedné škole nedaleko Londýna položil osmnáctiletý mladík otázku: „Bude to stát za to žít ve světě, až lidstvo odstraní válku?“ Ředitel této střední školy prý vyprávěl Steedovi, že dnešní anglický středoškolák se dívá se závistí na bývalé bojovníky ze světové války. W. Steed rozuměl těmto otázkám a náladám. Sám prý jednou přednášel na nějakém shromáždění anglických duchovních o n e b e z p e č í míru: že samy základy státu by byly otřeseny, kdybychom lidem vzali příležitost k válečnému hrdinství a nedali jim ničeho, co by uspokojilo lidskou touhu po terorismu. Lidská duše nemůže žít na dlouho bez příležitosti k hrdinské práci a k hrdinskému zápasu. Člověk nevydrží na dlouho sentimentální a ustrašené výklady o hrůzách válečných. Pacifismus, který vyrostl jen z nechuti k válce a ze strachu o pokoj a pohodlí, ne-

obstojí ani mravné ani psychologicky. W. Steed sám vidí dobre nebezpečí dnešnej anglickej mierovej nálady a všetkých tých hlasů, ktoré chcú presvedčiť britské verejné mínium, že je nutno zostať za všetkých okolností neutrálnym, ať sa deje čo deje; že vojna je najväčšou nešťastou a že najvyšším mravným a náboženským ústredím je zachrániť mier za každou cenu. Ale je presvedčen, že tento pacifistický nevyhrajá, ako nemôže vyhrať nič, čo roste len ze strachu o život a o pokoj, o pohodlí a kapsu. Len takový mierový ideál a program obstojí vo svete, ktorý je v službách vyšších, ktorý umí rozezvučať v ľudskej duši najživější touhy obetovať a riskovať všetko, aby tento svet sa stal miestom spravodlivosti pre chudého, aby násilie kapitulovalo pred právom, aby bolo možno sa porozumieť s ľuďmi dŕavými mravnými a mravnými.

Takový ideál mierový požaduje arci, píše W. Steed, aby národové podrobili suverenitu svojho štátu svedomiu celého ľudstva a jeho tribunál — Spoločnosti národů; a aby na pôde svojho štátu pracovali o to, čo mravné a politicky, kultúrne a sociálne obstálo pred najlepším verejným mínium svetovým. Ale predovšetkým je treba, aby sa národové a štáty vzdali neutrality, aby definitívne boli pobíbeni názor, že v boji medzi národmi je možno zostať neutrálnym. Tvrdí pacifista pracuje na takovej organizácii ľudstva, ktorá znemožní komukoli činiť svoj pokoj neutralitou a dodávať tak kurážne národným útočiskám. Katastrofou ľudskej civilizácie môže byť udržať pokoj tak, že vo jménu svojich politických a duchovných ideálov se dorozumíme se všetmi, kďoz nám idejly pomozúť, a energicky prohlásime svoju pripravenosť, stáť sa svým sociálnym a humanitným programom celou svou prací, svým majetkom i životem.

Mír není svou hodnotou na místě nejvyšším. Může být i sňilý mír a nectný pokoj. Vyše stojí ten ideál a program, který chceme vtělit v život svého lidu a státu. Pro tento program pracovat všemi prostředky ducha, ale bez strachu a zbabělosti — toť pacifismu věřím. Vojna je zlo a nešťastí. Jen barbarská duše může válku oslavovat a pokládat ji za nejkrásnější květ nebojácneho muštví. Ale vojna není zlo největší. Horší je život pod karabáčem feldvéblvského primitiva.

J. L. Hromádka.

poznámky

Slovensko není ohroženo bolševismem

Mladší irredentisté, kteří se spojili v poslední době s hitlerovskými Němci, konají v cizině, hlavně ve Švýcarsku a Anglii přednášky, vydávají brožury a navštěvují redakce zahraničních listů. Všude tu líčí Slovensko, jako by pod hitlerovskou vládou propadalo bolševismu. Jsou to líči a výmysly. Smyslem této kampaně je, aby se pomáhalo útočným cílům Německa, které chce zastrašit buržoazii západních států strachem bolševismu, izolovat Francii a Sovětský svaz, přimět se k intervenci v těch zemích, kterých se chce zmocnit vojenským útokem. Naše zahraniční úřady na všech místech odhalují tuto činnost našich nepřátel. Utrápením a pomlouváním naší republiky v cizině bohudíky nás neohrožuje psaní slovenských autonomistických novin, které na stranických důvody též často líčí Slovensko a republiku jako pavězně komunistu. Shoda se směrnicemi německé politiky je ale až příliš nápadná. Irredentisté ukazují v tomto směru čísla autonomistických novin s takovými články a komentáři jako věrohodné důkazy, a našim zahraničním úřadům dá to poslat mnoho práce, aby v zájmu republiky a Slovenska byly z těchto článků v cizině odstraněny.

Na Slovensku není žádného komunistického nebezpečí. Při posledních volbách v roce 1935 dostali komunisté na Slovensku

210.765 hlasů, což činí 12,97%. Proti dřívějšímu komunistickému vzrostli o pouhých 1,18%. Číslice to, které na nějakou bolševistickou Slovensku naprosto nestačí. To je jasné na první pohled. Po letech hospodářské krize, kdy měli komunisté pro svoji agitaci jistě velmi dobré podmínky, je úspěch státoporných koaliciálních stran, že komunisté dosáhli jen těchto výsledků. V poslední době zanikl časopis jejich intelektuální skupiny, jenž vycházel s krátkými přestávkami asi deset let. Zanikl také jejich studentský časopis. To jsou všechno skutečnosti, které jasně dokazují, že o nějaké bolševistické Slovensku nemůže být ani řeč. U komunistů na Slovensku nastala též určitá vnitřní stagnace po moskevském zatýkání trockistů. Ovšem, je to právě autonomistický radikalismus, který je pro mnohé mostem ke komunistu. Dobře je známo, že četní stoupenci lidové strany, někteří i z nejbližšího Hlinkova okolí, sběhli ke komunistu. Jestliže komunisté na některých místech podebrali skutečně posice lidové strany, je to jen její vinou. To však ještě neznamená, že Slovensko by propadalo bolševistické, protože politické základy Slovenska tvoří celkové rozpoložení sil jednotlivých stran a mezi nimi komunisté, jak jsme uvedli číselně, jsou v naprosté menšině.

Ruce pryč od Slovenska!

Arnošt Pospíšil.

Problém agrárního prvenství

Obecně se začínají šířit pochybnosti o vůdcích schopnostech onoho kruhu osob, který vzal do svých rukou osudy agrární strany. A vsutku, srovnáme-li úroveň dnešní agrární politiky — to platí i o tisku — s úrovní dob Švehlových, Udržalových, Zahradnickových, nemůžeme nepozorovat sestup. Tisíckrát za den obracejí agrární novináři a politikové v ústech jméno Švehlovo. Dělají tím jednak propagandu proti určitým sobě nemilým osobnostem, ale mimoto bezpochyby přivolávají ze záhroby vliv onoho bystrého a reálného politického ducha, který jim nebezpečně chybí. A čím víc cítí, že nevyhrajáji vůdcovskými schopnostmi, tím víc se chytají faktu, že jsou největší strana a tím větší jsou naplnění úzkostí, aby největší stranou nepřestali být. Vraný Josef znovu a znovu přesvědčuje své čtenáře a také sebe, že agrární strana je od převratu na ustáveném vzestupu, zatím co všechny ostatní strany prý počítají klesají. Jenže za tímto hlukem se tají nevyslovená otázka: „Co bude dál? Porosteme ještě? A neporosteme-li, co uvedeme jako argument pro svůj požadavek politického prvenství, které pro nás není jen prestižní, nýbrž přímo existenční otázkou?“

V agrární srdci se usadil červ nedůvěry. Po prvé od rozkolu sociální demokracie objevují se pochybnosti, zdali se podaří trvale udržet politické prvenství, na kterého prestiž je vybudována ohromná nadstavba agrární moci ve státě.

Byla by to pro agrární stranu těžká krize — to se ukazuje už nyní, kdy strana reaguje zatím jen na pomýšlení a ne ještě na skutečnost — kdyby její prvenství a všecko, co s ním souvisí, měl politický vývoj likvidovat. Byli dva činitelé, kteří po převratu pomohli agrární straně do sedla: komunistu a Švehla (snad proto se kolem těchto dvou témat agrární pisatelé ustavičně točí jako mury kolem nočního ohně); komunistu svým záporom, tím, že rozložil sociální demokracii a odstranil tak nejnebezpečnějšího soupeře, a Švehla svými kladnými a vůdcovskými schopnostmi. Politická konjunktura pomohla po převratu agrárikům nesmírně; socialismus byl rozložen, katolicismus z války naprosto diskreditován, Němci nic neznamenali — tehdy opravdu politická situace přímo postrčila agráriky na vedoucí místo. A k tomuto štěstí se jim ještě dostalo vůdce, který uměl situace znamenitě využít, ale také nezneužít; který znal své lidi, dobře odhadoval jejich možnosti a proto je neexponoval nikde tam, kde by nutně byli musili selhat. A co hlavního: dovedl si získat důvěru svých koaliciálních partnerů. Byl to, slovem, vůdce uznávaný. A jen takový muž je vůdce skutečný.

Ale od těch dob uplynulo víc než deset let a věci nestály. Především se zkonsolidoval socialismus. Kdyby byl Vraný Josef spravedlivý, nevynášel by tolik číselné úspěchy agrární strany a musil by říci, že daleko většího úspěchu dosáhla sociální demokracie, neboť za tu dobu z trosk znovu vybudovala celou stranu, a to s takovým výsledkem, že je dnes sama, bez komunistů, už skoro tak silná jako strana agrární. Vzpamatovali se političtí katolíci. Nebyla to lehká práce sebrat dísiecta membra tohoto hnutí, které si za války vysloužilo pohrdání všeho lidu. A přece se zase zorganizovalo. Našlo svou bezpečnou republikánskou orientaci. A mimo to mu pomáhají i okolnosti vnější: utuchl protiklerikální boj, protože zmizely jeho politické příčiny, a změnlo se i kulturní ovzduší na tolik,

aby boj proti katolicismu nebo dokonce proti křesťanství vůbec nemusil už být považován za povinnost řádného vzdělance.

To jsou dvě hlavní změny, které nastaly od chvíle, kdy se agrární strana ujala ve státě vedení. A mají ovšem své důsledky: mocenské poměry se značně změnily, v československé politice vznikla a upevnila se nová gravitační střediska a proto se také agrární vedení už neuznává tak bezvýhradně jako kdysi; také proto, že první strana nemá už vůdce Švehlových kvalit.

To všecko ovšem budí v agrárních řadách nervositu. Strana se za každou cenu snaží přesvědčit své okolí i sebe, že nemůže vést nikdo jiný, než ona, přehorlivě pro toto tvrzení snáží všemožné argumenty a v této horlivosti přestřeluje. Mezi jejími sebechvalnými násdázkami a skutečností se ukazuje mezera, kterou pozorovatel nemůže nepostřehnout. Tak na příklad byla za Švehlových dob hlavní síla agrární strany v drobné, konkrétní politice. Ale v té drobné politické a stavovské práci byla strana dokonalý mistr. Nestarala se příliš o mezinárodní politiku, o velké koncepce a hleděla si pilně zemědělských zájmů, jimž dovedla sloužit znamenitě. Zatím co si ostatní strany a frakce vyřizovaly ideové spory, budovali agrárníci své hospodářské a stavovské posice. A tady byl a je zdroj jejich politické síly. Tato strana byla jako onen obr z mytologie, který nabýval síly, jakmile se dotkl země, a pozbyval jí, jakmile tento dotyk ztratil. Také agrární strana je silná, drží-li se hezky blízko venkovské půdy, ale kouzlo její moci začíná mizet, jakmile se její politické pokoušejí pohybovat se trochu výš nad zemí. Pak, nemajíce pevného vodítka ideového, bezradně balancují mezi kulturními a politickými proudy doby.

Na rozdíl od popěvratových časů strana dnes jako by ztrácela víru v základ své politické moci. Zdůrazňuje-li na příklad horlivě, že jako největší strana musí rozhodovat také o zahraniční politice, a tváří-li se bolestinsky, jako by jí byl někdo od tohoto zájmu dřív odháněl, zapomíná, že příčina jejího menšího vlivu a zahraniční politiku byla a je především v ní samé; vysoká mezinárodní politika jí prostě nezajímala; její starosti byly domácí starosti stavovské. Dnes se někteří agrární politikové pouštějí na velké výlety do zahraniční politiky, a protože se ocitají na nové půdě, nevidíme se, že to považují za velké dobrodružství a že si tu počínají neohrabaně.

Rovněž kulturní politika nedělala kdysi straně těžkou hlavu. Agrárníci se dívali na literáty a na umělce s drsnou venkovskou shovívavostí jako na neškodné městské tvory (nebo hrubším slovem parazity), o něž není třeba se příliš zajímat. Věděli, že jejich straně patří venkov a vláda nad zdroji jeho blahobytu, a to jim stačilo. Dnes ku podivu jaksi litují, že oni neškodní tvorové se neuvolili dělat vznešenou dekoraci jejich stavovské a mocenské politice. A začínají se rozbíhat za kulturou: organizují kulturní radu, hlásají boj proti „kulturnímu bolševictví“ a s velkým hlukem se chystají vtrhnout do stánku národní kultury. Ani tady nejsou ovšem doma. Jejich politikové — a jsou to i politikové nejpřednější — s oblibou nyní mluví o chystaných agrárních kulturních výbojích, aniž však ze svých úst mohou vypraviti něco víc než fráze.

Tak bychom mohli probírat všechny nejnovější politické podniky agrární strany — její hon za městským voličem, její budování zelených odborových organizací, její pokusy o bulvární tisk — a všude bychom viděli se opakovat jeden typický zjev: strana už dost nevěří svému venkovu, zpronevěřuje se švehlovské tradici, nechápe, že v omezení na zájmovou, čistě selskou politiku byla její síla, a začíná se honit po městském asfaltu za chimérami. Tento střed není tak pevný, jak o sobě s oblibou říká. Je dnes myšlenkově rozkolísaný, sám sebou nejistý, podniká nazdařbůh výpravy za kdejakým módním politickým heslem. Co se mu nedostává na vnitřní jistotě a pevnosti, chce nahradit siláckým gestem a velkou frází. Je to škoda — pro celou naši politiku i pro agrární stranu samu.

Z. S.

Máme chrániti hranice?

Ministerstvu vnitra trvala poněkud dlouho práce na osnově vládního nařízení o vládních tajemnících v obcích. A když ji vypracovalo, strhla se o ni velká rozprava. Právem a neprávem. Právem proto, že se osnovou v navrženém znění stal pokus provést také některé postranní záměry. Rozhodné nebude nikdo pro to, aby se při opatření, nutném pro státní bezpečnost, přihlázely velmi sobecké zájmy politické, konkrétně: zájmy některých skupin agrárních, jejichž monopolní chuti nejsou asi ještě ukojeny. Ale to lze napravit. Ve vládě jsou přece ještě

jiné strany, bez jejich souhlasu věc nepůjde. Bude tedy záležet na jejich bdělosti, aby se vyhovělo jen státnímu zájmu.

Ale nebylo by správné odmítnuti instituci vládních tajemníků zásadně. Jde o bezpečnost státu na hranicích. Obrana státu i demokracie mají v některých pohraničních obcích tak chatrné opory v obecních orgánech, že je skoro strach pomyslet na případ válečného konfliktu. Nejde tu o útisk menšiny, jde o výstojný a nezadatelný zájem státní nedotknutelnosti. O těchto věcech se nežertuje, o ně se nesmí lícitovati. Je to třeba říci bez výhrady: vládních tajemníků v pohraničí je třeba. Opakujeme ovšem: také se všemi zárukami, že budou plnit jen úkoly obrany státu a demokracie.

Id.

„Prager Tagblatt“

Změny v redakčním vedení „Prager Tagblattu“ vzbudily ve veřejnosti značnou pozornost. Je to pochopitelné, protože jde o list významný. Byl to jediný velký německý deník, který byl ještě spojkou mezi demokraticky smýšlejícími Němci a Čechy. Měl proto hodně českých čtenářů (ovšem také proto, že byl dobře veden). A naopak, chtěl-li český autor promluvit k obecnstvu německému a měl-li jeho projev dobrou úroveň, mohl být jist, že bude v redakci listu ochotně přijat. Ve věcech národnostních zaujímal „Tagblatt“ stanovisko rozumné. Ukazoval na německé potřeby a německá přání, ale nikdy nepřepínal, byl si vědom skutečné situace Němců u nás a rád uznal, co bylo dobrého.

Najednou se začaly vynořovat všelijaké pověsti: že „Tagblatt“ potřebuje peníze a že by je nejráději našel u jistého kapitálu stranicky exponovaného; že dcera majitele listu se provdala za jakéhosi bývalého šlechtice, který je nakloněn směru mezi Němci dnes převládajícímu, atd. Nestojí snad ani zato zkoumat, co je na tom pravdy. Ale faktum je, že bývalý šéfredaktor dostal výpověď a že se asi s vydavatelstvem nerozešel příliš přátelsky, neboť se praví, že vydavatele žaluje. Na jeho místo byl povolán muž, který až dosud žil v cizině a o kterém u nás není celkem mnoho známo. Provedl některé změny v redakčním personálu a napsal o britském zahraničním ministru, že žvaní. To je zatím všecko, čím se na veřejnost projevil, a je třeba říci, že zejména to druhé nedělá dojem právě příznivý. Přinesl-li do listu nějaký nový směr a jaký, uvidíme podle toho, jak se list bude chovat při rozmanitých příležitostech.

Z. S.

politika

Ivo Ducháček (Paříž):

Blumovo dílo

„Francie, utýraná ranami a protíranami krise, čekala na nápravu a pomoc. Čekala, že v hospodářství konečně osvícením budou spravedlivěji rozdělena sociální břemena a sociální výhody. Čekala, že se zlepši hmotné a mravní podmínky pro všechny dělníky, zemědělce a pro malou obchodní a řemeslnickou buržoazii. Čhtěla, aby demokratické instituce, které jsou zároveň jejím dílem a jejím statkem, byly chráněny proti všem dobrodružstvím a hrozbám.“

(Léon Blum 18. října v Orléansu.)

„Reformy, odhlasované za několik týdnů naší vlády, mají takový dosah i pro svou vnitřní důležitost i proto, že se vzájemně tak doplňují, že můžeme dnes téměř s pýchou říci: dali jsme Francii základ nového řádu. Změny, které jsme v hmotných a mravních podmínkách pracovníků uskutečnili, jsou jistě nejdůležitější od počátku Třetí republiky. Oživilí jsme zemědělské hospodářství zvýšením prodejních cen zemědělských výrobků, organizací obilní společnosti a úpravou zemědělských dluhů. Oživilí jsme a udrželi jsme velkou naději — protože jsme ji většinou uspokojili. Známky hospodářské obrody jsou patrné čnes v celé zemi.“

(Léon Blum v listopadu v Paříži.)

Francouzský lid — v nejširším smyslu slova — na jaře loňského roku čekal na někoho, kdo by tak mu slíbil, že se jeho postavení změní, a kdo by také toto slovo dodržel. Ten někdo přišel a jmenoval se Léon Blum (v Americe se jmenoval Roosevelt a v Belgii van Zeeland). Je dobrým vysvědčením pro Francii,

že si našla pro svou proměnu tak přesvědčeného demokrata a při tom státníka tak bystrého a odpovědného jako je Blum. Chce-li totiž někdy lid změnu stůj co stůj, bývá mnoho nespovědomitých dobrodruhů, kteří této náladě dovedou zneužít.

Jen ten, kdo žil ve Francii v době těsně předvolební, dovede pochopit tu obecnou nespokojenost, tu obecnou touhu po změně. Dělníci byli vysíleni světovou krizí, která byla ve Francii ještě zesílena nešťastnou deflační politikou Lavalovou. Jestliže lid nebyl spokojen hospodářsky, nebyl spokojen ani politicky. Znovu musíme vyslovit jméno Laval: jeho zahraniční politika nespokojovala ve Francii v podstatě nikoho. Jeho vyjednávání s Itálií za habešské války, které, jak by si pravice byla přála, mělo spojit nerozlučně obě latinské sestry, mělo hubený výsledek: Itálii nezískalo a Anglii rozladilo.

Na první pohled bylo snad i nepochopitelné, proč byla taková nespokojenost a touha po změně, když se zde přes krizi a deflací dělnictvu dařilo o tolik lépe než u nás. Ale snad právě bohatství Francie, které ani špatné rozdělení národních statků nedovedlo zcela setřít a smazat, a „bon sens“ francouzského lidu zachránil Francii na jaře loňského roku před vnitřním dobrodružstvím. Jen proto se mohla tato spontánní touha po skutečné změně vybit demokraticky — že totiž 3. května přišla velká část Francie k urnám s úmyslem volit stranu, která slíbila změnu a od níž se nebylo možno nadít při nejmenším nečestnosti. Vzpomínka na 6. únor 1934 a krátký záblesk francouzského fašismu, krize, nešťastná deflační a zahraniční politika Lavalova — to byly příčiny oné touhy po změně a oné nálady, která se nejdříve prakticky projevila naprostým vítězstvím lidové fronty, pak politicky sice netaktickými, ale jinak vysvětlitelnými květnovými a červnovými velkými stávkami, a nakonec ustavením Blumovy vlády.

Blumova vláda se představuje.

Dne 6. června odpoledne se představovala Blumova vláda sněmovně v náladě dosti bouřlivé. Od severu až po jih zuřily ve Francii stávky, pravice prohlašovala úzkostlivě: jsme na prahu revoluce. Nic nebylo ve skutečnosti tak vzdáleno myšlence francouzského dělníka v té chvíli jako právě revoluce. Chtěl změnu, změnu rychlou, ale změnu, kterou by provedla vláda, pro ni hlasoval. Netrpělivost — to byla hlavní příčina stávek, i když ostatní příčiny nelze zcela podceňovat. (Skvělá příležitost pro trockisty a pak pro agenty některých států, které by pro účely své politiky křížáckých výprav skutečně chtěly vidět Francii v sociální revoluci.)

Mzdy tehdy byly ve Francii skutečně nízké. Dělníkům v červnových stávkách šlo především o zvýšení mezd; teprve na druhém místě o závodní výbory, kolektivní smlouvy, 40hodinný týden a placené dovolené.

Francie zajisté potřebovala změny ve všelichem: hospodářsky, politicky a sociálně. Červnové stávky ovšem způsobily, že se Blum, i kdyby snad nebyl stávkami, musel zabývat především dělnictvem. Jestliže se nálady Blumovy přirovnávají k začátkům Rooseveltovy, není to pohodlné zjednodušování, nýbrž o něco skutečně je skutečně mnohý rys společný. Jako Roosevelt, tak i Blum stál před otázkou: mám se nejdříve pokusit o obrodu hospodářskou shora,

čekat, až se obroda podaří a doufat, že se tak automaticky zlepší sociální poměry — anebo nemám čekat na hospodářskou obrodu a raději se pokusit hned o zlepšení sociální a vzít tak „hypotéku“ na příští zlepšení hospodářské? Blum se rozhodl pro způsob druhý — nemohl ani jinak. Neuspokojené dělnictvo by bylo bývalo nebezpečnější než senát, který trpce světu žaloval, že se Francie pro sociální zákonodárství hospodářsky zakrývá.

Ať už se politika a hospodářství Francie budou vyvíjet jakkoli, výhody Blumova rozhodnutí zde zůstanou. Dělnictvo a jeho veliká naděje a netrpělivost byly utišeny. Ale nejen to: sociální zákony červnové jsou totiž dílo trvalé. Ať se stane Blumově vládě politicky cokoli, sociálně bude dědictví po ní veliké.

Blum nově vykládá svobodu.

Pozorovatel ze severní a střední Evropy, který se v mnohých věcech dívá na Francii jako na příklad svobody a pokroku, byl by někdy překvapen, co se tu špatného ve jméne svobody dá udělat. Velký kapitál chce povážit Bluma, a snaží se proto vyvolat haussu cen. Zadrží přes velkou poptávku zboží ve skladišti; kdybyste jej chtěli nutit, aby prodal, odpoví: „Jsem v zemi svobody a mohu dělat se svým zbožím, co chci.“ Nebo: dělník uplatňuje právo na dovolenou — zaměstnavatel odpoví: „Mohu dát dovolenou, kdy já se k tomu svobodně rozhodnu a nikoli kdy ty chceš.“ Neboť, milý dělníku, jsme v zemi svobody!“ Kde není dostatek loyality, musí přijít zákon, zákon tím přísnější, čím je nedostatek loyality větší. Myslím, že proto ve Francii bude potřeba ještě mnoha přísných zákonů.

Proto tedy prvním činem Blumovým byl čin, který v zemi inteligentních zaměstnavatelů by mohla dělat kterákoli buržoasní vláda. Neboť 24 hodiny po tom, co se Blum představil sněmovně, setkali se (v noci ze 7. na 8. červen) tváří v tvář v hotelu Matignon, kde má sídlo presidium ministerské rady, zástupci Všeodborového svazu práce a zástupci Generálního svazu francouzských zaměstnavatelů. Je příznačné pro konservatismus francouzských zaměstnavatelů, že nikdy nechtěli jednat se zástupci organizace dělnické, a že to bylo právě 7. června po prvé, kdy se zástupci obou organizací sešli tváří v tvář.

Při této schůzce za předsednictví Blumova byla podepsána úmluva, známá později pod jménem Matignonské dohody. V této dohodě uznali zaměstnavatelé ony zásady, které pak byly vyjádřeny sociálními zákony, jež odhlasovala francouzská sněmovna téměř jednomyslně v druhé polovici června. Zaměstnavatelé především uznali, že mzdy jsou tak nízké, že je nutno je okamžitě zvýšit. Skutečně byly pak mzdy zvýšeny: v průmyslu o 25 až 30 procent, u obchodních a v některých kategoriích zaměstnanců soukromých až o 35 procent. Dále bylo uznáno p r á v o s y n d i k á t n í, které bylo později prakticky vyjádřeno zákonem o závodních výborech, a kolektivní smlouvy. Oficiální publikace presidia ministerské rady říká o této dohodě, že je páteří sociálního díla Blumovy vlády. Není to nepravdivé, z této dohody vyplynulo totiž vše další: zákon o placených dovolených, zákon o povinném smířím rozhodování pracovních konfliktů, zákon o 40hodinném týdnu, velké investiční práce, celé sociální dílo Blumovy vlády.

Placené dovolené.

Tento první zákon sociálního zákonodárství Blumova je zároveň zákonným opatřením pro Blumovo sociální dílo nejtýpčtějším. Podle tohoto zákona mají ve Francii konečně všichni pracovníci — dělníci a soukromí zaměstnanci v nejširším smyslu slova — právo při nejmenším za rok na 15 dní dovolené. Do 26. června 1936 neměl ve Francii — kromě státních zaměstnanců — na dovolenou nikdo z á k o n n ý nárok. V některých případech dovolené existovaly, ale byly považovány za jakýsi druh milosti. Ve většině případů dovolené neexistovaly vůbec — prostě sociální středověk. Nedovedete si představit radostné rozčilení, nedočkavost a veselí dělnických rodin, které loni v létě po prvé ve svém životě odjížděly na prázdniny. Nedovedete si představit spokojenost dělníka, který ve 40 letech po prvé směl jet na prázdniny k moři, nebo který dokonce viděl moře či hory po prvé.

Úspěch tohoto zákona, který dal zaměstnanci a dělníkovi to, co se pokládá na příklad v Československu za samozřejmost, byl ještě větší proto, že Blum našel výtečného a čilého spolupracovníka, skromného ministra Léo L a g r a n g e a, státního podtajemníka pro sport a organizaci oddechu. Lagrange správně uvažoval, že zákon o dovolených by měl jen hubené výsledky, kdyby se vláda nepostarala, aby i nejhudší mohli na patnáct vytoužených dní odjet z dělnické čtvrti k moři, do hor, do lesů. Organizace oddechu se začala: Lagrange vymohl slevu na drahách (mezi 45 až 60 procenty), organizoval výpravy, vymohl slevy v rodinných pensíoních — zkrátka ve francouzských lázních bylo tak plno, že nelze podceňovat ani další účinek tohoto zákona: oživení hospodářství, oživení turistického ruchu. Na Riviéře, v Bretani, na baskickém pobřeží byli letos v létě noví hosté: lidé, kteří skutečně zdravého vzduchu a oddechu potřebovali. A ti, kteří nemohli nebo nechtěli jet v létě, jeli teď v zimě do hor. Dělnické děti, které v Paříži skoro nikdy nepoznaly sníh, válí se ve sněhu, a rodiče zkoušejí opatrně prkýnka na nohou, která koupili s úžasnou slevou. Tu ovšem zase vymohl organizátor oddechu Léo Lagrange.

Řekli jsme o tomto zákonu, že je typický. Tento zákon totiž nejlépe ukazuje, jak se Blum neomezuje jen na to, aby dal dělníkům více oddechu a volné chvíle, nýbrž aby jim v této volné chvíli dal, co dříve jim bylo nedostupné: moře a hory, divadla a přednáškové kluby, novou organizaci sportu, zábavy všeho druhu.

Pokles nezaměstnanosti a 40hodinný týden.

Zákon o 40hodinném týdnu nedal se ovšem tak rychle aplikovat jako zákon o placených dovolených. Dnes po sedmi měsících je sice více méně už proveden všude, nicméně jeho výsledky v poměru k nezaměstnanosti se nedají ještě dnes určit. Pokles nezaměstnanosti je však přece zřetelný, a nemá-li na něj vliv ještě zákon o 40hodinném týdnu, jsou jeho příčinou ostatní opatření Blumova — velké investiční práce, placené dovolené a devalvace — která, jak se říká v národohospodářských učebnicích, pohnula kolečky hospodářského stroje.

Od roku 1929 až do příchodu Blumovy vlády nezaměstnanost ve Francii stále rostla, až dosáhla čísla 400.000 nezaměstnaných, tedy dvacetiny celkového počtu dělnictva. Blumova vláda rázně se postavila proti dalšímu vzrůstu. Její činnost v boji proti nezaměstnanosti byla v podstatě trojího druhu: zajistit především dělníkům plnou podporu v nezaměstnanosti (zákon ze 27. srpna 1936, nařizující nezucizitelnost a nezabavitelnost podpory v nezaměstnanosti). Za druhé změnit základní podmínky práce ve Francii tak, aby bylo možno přibrat do práce ty, kteří dosud byli bez zaměstnání (k tomu cíli směřoval zákon o 40hodinném týdnu, částečně zákon o placených dovolených, pak zákon proti hromadění pramenů příjmu a zákon, snižující hranici věkovou pro odchod na odpočinek). A konečně za třetí ta opatření, která by umožnila nouzové práce, při nichž by se zaměstnal zbytek nezaměstnaných.

Zákon o nouzových pracích je vedle typicky sociálních zákonů nejvelkolepějším zákonodárným činem Blumovy vlády. Ve francouzském zákonodárství nemá téměř předchůdce. Marquetův plán, rozpočtený na deset let, počítal s ročním výdajem půldruhé miliardy franků. Blumova vláda se rozhodla pro plán rychlejší a větší: podle zákona Blumova bude věnováno na nouzové práce celkem 20 miliard franků. Program nouzových prací má se pak uskutečnit ve třech letech.

Jaký je jejich program? Pochopitelně velká část, jako většina nouzových prací vůbec, je věnována melioraci v nejširším smyslu slova. Úprava řek, silnic, přístavů atd. Druhá část je pak věnována onomu typickému doprovodu všech sociálních zákonů Blumových: zvětšení možnosti rekreace pro lid. To znamená: budování hřišť, dětských parků, sportovních stadií, klubů a lidových velkých divadel. Přitom se počítá, že v celkovém průběhu těchto prací bude se moci zaměstnat celkem 400.000 dělníků. Zákon byl již odhlasován, s uskutečňováním se již začalo — pozorovatelům nezbyvá než smeknout klobouk.

Kromě zastavení vzrůstu nezaměstnanosti lze pozorovat zlepšení hospodářské i jinde, takže výpočet Blumův, jak se aspoň pro dnešek zdá, se začíná splňovat. Všechny sociální výhody, které nesporně znamenaly velké zatížení výrobních nákladů, nechromily průmysl, nýbrž zvětšením spotřeby, zvýšením oběhu statků a devalvací přivodily naopak do zchromlého průmyslu nový život. Zvýšený počet naložených železničních vozů, cirkulujících po francouzských drahách, by mohl být jednou známkou. Dobré zisky hotelů, pensíonů a lázní známkou druhou. Příjem velkých železnic známkou třetí. Neboť v příjmu francouzských drah, který byl ještě v roce 1928 16.200 milionů franků a který klesl v roce 1935 až na 10.015 milionů franků a který klesal od roku 1935 až do července 1936 (aplikace zákona o placených dovolených!) pravidelně o pět procent, je vidět v srpnu 1936 náhlý obrat; klesající křivka příjmů se zastavuje a po prvé od roku 1928 začíná zase pravidelně stoupat, takže za čtyři měsíce (se srpnem včetně) byla dohnána ztráta prvních sedmi měsíců.

Dělá Blum politiku socialistickou?

Odpovídáme na tuto otázku: nikoli, tvrdíce zároveň, že sociální politika Blumovy vlády má úspěchy. Blum však musí řešit reality — a za podmínek

reálních, velmi reálních. To jest: jeho parlamentní většina není socialistická a také ne jeho vláda. Blumova vláda je představitelem jakéhosi sociálního pokroku, které ke skutečnému socialismu má daleko. Je to prostě vláda lidové fronty — a Blum, ačkoli vládě vtiskuje osobitý ráz, na tuto souvislost nemůže zapomenout. Toho, co dosud udělal, měla Francie nejvýš zapotřebí: je pravda, že podobné věci by mohla dělat pokroková buržoasní vláda nebo i nezaslepená vláda konservativní, která chce mít v zemi klid. Je právě chyba, že Blum a jeho vláda musí dohánět a dodělávat to, k čemu se zaostalý, bážlivý francouzský konservatismus (průmyslový i parlamentní) neodvážil. Pro Francii ovšem můžeme říci: bohudík, že se přece jen někdo našel.

O povaze sociálních reformerů jsme již řekli dost. Zbývá říci, jak všechny tyto reformy, které tak zdánlivě Léon Blum sypal z rukávu, spolu souvisí, jak do sebe zapadají. Jestliže Blum dal výhodu městským pracovníkům 40hodinným týdnem, dal zároveň venkovu obilní ústav, aby aspoň poněkud zabrzdil útek z venkova. Týden 40hodinný není pochopitelně možno provést na venkově pro povahu práce (pracuje se do úpadu, je-li pěkné počasí atd.); umělým zhodnocením zemědělských výrobků (i když to ovšem nebyl hlavní cíl obilního monopolu) přidržel však zase zemědělce na venkově. To, že oba zákony přišly téměř zároveň, a že byly doplněny a navázány na jiné (nezapomínejme na prodloužení školní docházky!), ukazuje, jak Léon Blum, tento štíhlý intelektuál a divadelní kritik, byl k vládě daleko lépe připraven, než se i jeho nejlepší přátelé v květnu loňského roku domnívali.

Occidentalis:

V zemi zakázané kritiky

Chronická smůla pana dra Goebbelse.

Sedíte-li týden uprostřed Berlína, je vám jasno, že i na dnešní Německo se musíte dívat zevnitř, nikoli zvenčí, — chcete-li si o něm utvořit neskreslený názor. Když se přiblížíte k horám, vidíte, že nejsou tak modré, jak se zdály z dálky. Když se přiblížíte k Německu, vidíte, že ne všechno je tak hnědé, jak se zdálo z dálky. Když se podíváte na domovního Josefa Goebbelse zblízka, již jste také mohli pozorovat zdaleka jako pole fantastických propagandistických úspěchů — vidíte, že všechno není tak růžové.

Josef Goebbels, jenž se vám ze zahraniční perspektivy zdá jedním ze tří kolosů, nabývá zde svých přirozených rozměrů: a ty jsou dosti drobné. Goebbels je totiž jediný ze tří, jenž se lepí na paty přímo pověrečná smůla. Lidé tu vědí. Čeho se Goebbels chopí, to určitě zajde: strana tu ví. Odtud jsou silná podzemní napětí proti tomuto muži, jeho postavení se zdá z dálky přímo neotřesitelné. Odtud vycházejí určité přímo křečovitě podniky a projevy, jimiž se německý propagační ministr snaží hyperkompensovat své neúspěchy: viz jeho nedávný zákaz veškeré kritiky, o němž jsme přinesli článek ke konci předchozího ročníku „Přítomnosti“.

Dr. Josef Goebbels je z oněch teoretiků, kteří vždycky mluví v životní a politické praxi ztroskotati. Goebbels ztroskotává svou stoprocentností. Chopil se německých novin, a noviny zašly: dnes už i oficiální tisk strany „Völkischer Beobachter“, jež podle přísných předpisů musí obsahovat každý státní úředník, je se svými 300.000 výtisky uprostřed šedesátimilionového národa pasivní. Račnický a pouliční státní úředník vůbec už ani nekoupíte: vy-

pravují vám bez nucení, že je už nikdo nečte a veliká prodejna na hlavní třídě v centru prodá denně 4 výtisky raného „Berliner Tageblattu“.

Goebbels se také chopil divadel, a podívejte se, jak dnes berlínská divadla vypadají. Kromě dvou velikých státních scén, činohry a opery (které patří Göringovi), a které mají ještě dnes opravdu světové niveau, je celé kdysi slavné berlínské divadelnictví na úrovni provinciální. Prázdňá hlediště se plní umělé příslušníky oficiální organizace „Kraft durch Freude“ a deficity se hradí z různých fondů. Jak dlouho tyhle fondy na to ještě vystačí, to ví milý Bůh.

Goebbels zasáhl radikálně do filmu a výsledkem čtyřletého hospodaření je, že největší německá firma Ufa zastavila vyplácení dividend, že celá nenáročně veseloherní i celá honosně propagační politická produkce německých filmů úplně ztroskotala. Není jediného německého filmu, jenž by se svou vlastní vahou mohl dostat do světa, není jediného německého režiséra, jenž by jej realizoval.

Německé umění výtvarné dostalo přesné instrukce, co smí a co nesmí malovat. Zní přímo jako anekdota, že německá kulturní komora vydala před nedávnem výnos, že v zájmu populační politiky každý německý malíř, jenž by chtěl zvěčnit obraz rodiny, nesmí malovat jen rodiče se dvěma dětmi, nýbrž musí namalovat i nejméně tři děti čtyřlístky. To opravdu není vtip, to je úředně publikovaný předpis. Jak tohle výtvarné umění v Německu vypadá, o tom svědčí výstava „Silnic Ad. Hitlera v umění“, které si ještě všimneme. Každému, kdo znal úroveň německého umění ještě před několika lety, se zdá tenhle úpadek nejprimitivnějších předpokladů vkusu a zdravého rozumu v dnešní německé umělecké výrobě něčím přímo záhadným. Můžete si představit, že dr. Josef Goebbels, jenž směrnice všech těchto zkrachovaných uměleckých druhů svými důmyslnými propagačními metodami zřídil a k dnešním koncům dovedl, není v situaci právě hodné závisi.

Jeho největšímu odpůrci, Hermannu Göringovi, je snadno se smát. Tento muž největšího počtu titulů a úřadů, od letectví až po myslivost, totiž amatérsky také dělá do kultury, má jakési své privátní divadlo ve státní opeře, v níž Goebbelsovi zatraceně demagogicky konkuruje. Zatím co dr. Goebbels svou vlastní operu „Deutsches Opernhaus“ přivedl přímo k tragigroteskním koncům venkovské zpěvné podívané — vydržuje si Göring ve státní opeře největší pěvecký ensemble dnešní Evropy za řízení žida Leona Blocha. Zatím co Goebbels se svými teoretickými metodami zanechává všude smrt, čehokoli se prsty dotkne — má tu Göring se svými šviháckými kompromisy a svou samolibou vitalitou úspěchy. Pro něj neplatí předpisy propagačního ministerstva, pro něj neplatí nařízení o rasové čistotě umělců, Göring řídí svou praxi podle pravidla: „Kdo je žid — o tom tu rozhoduji já.“ Dokud bude mocí svým lidem vypláceti z neznámých fondů ony horentní gáže, které jim vyplácí dnes, pokud nikdo nebude zvědav na to, odkud tyhle všechny peníze na mimořádné osobní dary a odměny jednotlivým umělcům vlastně přicházejí — potud bude Göring vyhrávat nad literou Dona Quijota Goebbelse.

Utlačená kritika mluví.

Zákaz jakékoli kritiky, která umělecké dílo nejen popisuje, nýbrž i soudí a hodnotí, je, jak můžeme dnes po několika týdnech už posoudit, jedním z podobných donquijotských gest říšského ministra propagandy. Goebbels, daleko nejméně oblíbený z celé trojice, tu z obavy, že jeho aktivnost mohla by býti podceňována, podnikl s velikou honosností veliké plácnutí do vody. V říši už od roku 1933 vůbec nic podobného, co by mohlo být nazváno kritikou, neexistovalo. Celý tisk je ztrocen, absolutně v rukou vlády, jednak vyloučením všech, kdož by nějaké sebemenší opozice byli schopni, jednak organizačním sevřením všech zbylých spolupracovníků, jednak s t r a c h e m, který svírá ty, kteří na svých místech zůstali, daleko pevněji než

kteřekoli administrační opatření. Tenhle strach sedí v kancelářích, úřadovnách, redakcích, za všemi stoly sedí a za každou skříň vyčuhuje. Žijete-li nějaký čas v této nešťastné zemi, můžete optimisticky prohlásit, že ničím na světě není možno zabít opozici a zabít kritiku. V téhle zemi je kritiky i opozice daleko víc, nežli kdo z vládnoucích by si chtěl uvědomit. Když se lidé dvakrát přesvědčí, že dveře jsou zavřeny, a po třetí se ještě ujistí, že nikdo za nimi neposlouchá, pak otevírají svá nitra a visí na ústech každého cizince. Ti lidé jsou rozhodnutí nedůvěrou, pocitem, že se jim tři čtvrtiny věci zamlčují, cítí strašnou izolaci Německa ve světě, přes všechno filtrování zpráv, přes všechnu propagandu, pětkrát denně můžete slyšet na různých místech: „Viďte... že Německo zase prohraje válku...“ Tuhle němou kritiku není možno umlčet ničím.

Jak silná je tato utlačená kritika, to můžete posoudit všude: v divadlech, v kabaretech, na veřejných místech, kde prosákne v nepatrné narážce kousek satiry. Vzdálené narážky jsou provázány přímo bouřemi potlesku, v nichž se jako po otevření ventilu vyprazdňuje část nahromaděného vzduchu. V novoročním programu znamenitého „Kabarett der Komiker“ zpívá satirické trio Die drei Rulands, které ve formě písniček na staré melodii a s novými texty komentuje politické aktuality speciální popěvek o zákazu kritiky. V jeho refrénu se na melodii chansonu „Kleine, entzückende Frau“ praví:

„Kleiner, dummer Kritikus,
jezt ist mit aller Kritik Schluss.
Jetzt darfst du nicht mehr verachten,
musst nur betrachten,
ja jetzt ist Schluss.“

Obecenstvo přímo šílí potleskem na tuhle více než krotkou glosu, a podle nadšení publika si můžete představit, jak populární jsou podobné výnosy.

Cizinec musí mít přímo detektivní talent, aby porozuměl takové bouři potlesku na místě některé hry, jinak docela nepolitické. Tak jsem na příklad v malém divadle „Tribüne“ slyšel Gozziho „Služebníka dvou pánů“ se znamenitým komikem Rudolfem Plattenem, jenž v jedné scéně se služebnou Blandinou otevírá cizí dopisy. Ona to dělá nešikovně, tu jí prohnáný Truffaldino použije, jak se otevírají cizí dopisy odborným způsobem, aby příjemce o tom nic nevěděl. Celá scéna probouzí ustavičně bouře smíchu a potlesku v hledišti, jenž se mi zdá naprosto nepoměrným k jejímu komickému obsahu. Teprve v přestávce se dovím, že zde státní policie otevírá psaní občanů přesně podle truffaldinovy praxe. Opět hlasitá kritika hlediště v zemi se zakázanou kritikou.

Ve velkém music-hallu Scala vystoupí dva klauni vystrojeni po myslivecku. Jeden z nich, malíčkový cvalík, chvástá se v myslivecké latině fantastickými loveckými úspěchy a neuvěřitelným počtem skolené zvěře. Druhý stále mlčí, pokyvuje. Když už toho chvástání je přes všechny míry, řekne: „Človče, ať se to na tebe nedoví Göring.“ Nadšený potlesk, neboť Göring má všechnu mysliveckou latinu vyhrazenou pro sebe. Tento příští vládce Německa vtipy na sebe trpí a dokonce je sbírá.

Vtipy na Schachta, na nedostatek devis a na jeho honbu za zlatem jsou běžné. Už nejen v tajně traktovaných anekdotách, nýbrž všude ve veřejných lokálech se projevuje v takovýhle úlomech duch odporu a kritiky. Občas je některý z komiků zavřen, jak se na příklad stalo nedávno konferenciérovi Werneru Finckovi, jenž si za to do svého silvestrovského proslovu zařadil povzdech: „Und wir hoffen, dass wir auch im Jahre 1937 mit zwölf Monaten davonkommen...“ — doufáme, že ani příští rok nám nepřinese víc než dvanáct měsíců. Ale jinak se vláda tyto ventily odporu nesnaží ani ucpatí.

Německo kritisuje zákaz kritiky.

Kritika však se neomezuje na podobné tiché narážky. Odmítá se i do tisku. Goebbelsov výnos o zákazu umělecké kritiky měl i v docela usměrněném tisku ne-

příznivou kritiku. Šéfredaktor „Frankfurter Zeitung“ Rudolf Kircher napsal článek, v němž ukazuje, jak všeobecný je Goebbelsov výnos, jak chybí podrobnosti o tom, jak nový kulturní úřad „Kunstschriftleiter“ bude vypadat — projevuje skepsi, že bude třeba ještě v y č k a t i, jak se osvědčí další potřebné předpisy k této úpravě, uporozňuje, že výnos má jen n e g a t i v n í charakter a že po pozitivní stránce přenechává všecko pouhému i n s t i n k t u jednotlivců, a otevřeně říká, že hrozí n e b e z p e č í, že se místo „Kunstbeschreibung“, literární transkripcie uměleckého díla, bude objevovat jen „Schönfärberei“, jeho zkrašlování. Nacionálně socialistický tisk si ovšem tak otevřenou skepsí vůči výnosu nacionálně socialistického ministra nemůže dovolit, přece nalézáme však i ve zvláštní tiskové službě této strany tento projev jejího šéfredaktora, jenž v celkové linii ovšem dru Goebbelsovi přisvědčuje, přece však si dovoluje takto oponovat proti předpisu věku 30 let každého kritika:

„Rok aktivní služby straně v době jejího boje je — podle našeho názoru — daleko důležitější pro vnitřní zralost člověka, než deset let líně plynoucího dřívějšího měšťáckého života... Ctíme a vážíme si ovšem lidí, kteří se ohlížejí na dlouhou cestu života a starosti — ale ono vůdcovství, které v člověku hledáme, nemá co dělat s datem narození. Vyplývá jedině ze spojení bojovného zážitku s ohněm mladé činnosti, a z duševní zralosti, která z těchto dvou složek vyplývá. Strana nikdy n e s t a n o v i l a žádných hranic věkových. Společně bojovali na ulici, na schůzích, v redakcích novin vojáci z fronty i mladí chlapci poválečné generace. A dnes ještě stojí na v ů d č í c h místech strany p ě t a d v a c e t i l e t í. Jsou mladí počtem let prožitých, staří počtem let, jež patří ke straně.“

Časopis „Literatur“ ukazuje, že se funkce kritika nedá omezit na pouhé recensentství, na pouhé informování čtenáře o obsahové složce uměleckého díla, které se snaží zavést ministerstvo propagandy:

„Co vlastně je úkolem kritika? Od něho přece neočekáváme jen suchý referát o díle: to dovede čtenář sám také, když viděl drama, četl knihu, navštívil výstavu. Kritik má povědět čtenáři to, nač on sám nepřišel a nač by bez kritika vůbec nebyl případ — něco, nač on sám neměl čas, možnost, příležitost, schopnost přijít.“

Napoleon si poznamenával při kvalifikaci svých generálů, kdo z nich obyčejně mívá štěstí. Podobně by se mělo u každého kritika poznamenávat, napadne-li ho zpravidla nějaká šťastná myšlenka. Není-li tomu tak, měla by mu býti udělena humánní rada, aby si vybral jiné povolání.“

Z o h l a s u, který z á k a z k r i t i k y v y v o l a l jednak ve veřejnosti, v ironických komentářích kabaretů, jednak v tisku, v debatách o úkolech kritika, je patrné, jak nerada se vzdává země, zbavená politických práv, i této už jen fiktivní výsady kritické svobody. Německo od vlády Hitlerovy nemělo žádné kritiky, německé knihy stejně jako německý film byly už hodnoceny jen s hlediska politické prospěšnosti a s hlediska své vývozní hodnoty jako hospodářský artikl. A přece se lidé neradi vzdávají i tohoto přeludu jedné z demokratických svobod, z nichž ztratili jednu po druhé. Tento p s y c h o l o g i c k y š k o d l i v ý účinek posledního Goebbelsova výkonu je daleko závažnější než mnohý politický prospěch. Tím, že ještě otevřeně t e o r e t i c k y z a k á z a l kritiku, která už v p r a k s i n e e x i s t o v a l a, dosáhl dr. Goebbels na tomto poli oně stoprocentní neprodušnosti, o níž usiluje. Odstranil tím možnost oněch drobných kritických píchnutí špendlíkem, kterých se nacionálně socialistickým knihám, filmům, dramátům od tichých kritických oponentů dostávalo, která však měla už jen význam pro toho, kdo mikroskopicky studoval poměry, a nemohla nijak široce působit na veřejnost. Goebbels je však dogmatikem, jde mu o vítězství v principu, spokojuje se vítězstvími v zásadě, a nevidí svých neúspěchů v praxi. V tom spočívá slabá stránka všech podniků tohoto fanatika důslednosti, tohoto člověka, odhodlaného jít vždycky do všech důsledků.

Jak vypadá „Kunstbesprechung“ v praxi.

Jeho zákaz kritiky však je donquijotským podnikom prota, že do dôsledku íti nemôže. Poznáme to, podívame-li sa, jak vypadá realizace Goebbelsových zásad, zavádzajúcich nový druh referování o uměleckých dílech, v praxi.

Goebbelsov muž, říšský tiskový referent Alfred Ingemar Berndt, pronesl při posledním zasedání „Říšského kulturního senátu“ průvodní řeč k zakazu umělecké kritiky a uvedl tu jako základní motiv, jenž nacionálně socialistické Německo k tomuto činu vedl, jeho „úctu před tvořivostí“:

„Hlavním rysem nacionálního socialismu je jeho úcta před tvůrcem a před tvořivou schopností. To neplatí jen o tvůrčích světech (Weltenschöpfer), nýbrž i o všem pozitivním, o každém úsměvu, ať je sebe nedokonalejší. Proto je dnešní rozhodnutí logickým důsledkem realizace nacionálně socialistické myšlenky, jenž musil býti splněn.

Náš dnešní názor vychází z přesvědčení, že naše století je tak chudé na duševní heroy a tak bohaté velkými úkoly, že genia musí býti poskytnuta co nejnemohotvárnější příležitost k působení — což vylučuje možnost kritiky.

Odkláíme smeti posledních 150 let (během nichž se podle autora kritika, která prý ve starověku a středověku vůbec neexistovala, teprve vyvinula — pozn. aut.) a sčítaváme s nádehem, že kritik je stejně důležitý nebo důležitější, než umělecké dílo. Kritik nesmí už býti soudcem a době, v níž žádné anonymní síly nemají práva působiti na lid, v době, v níž každá činnost se smí díti pouze na základě pověření národním společenstvím (Auftrag der Gemeinschaft). Toto společenství reprezentují jedině vůdcové lidu. A ti žádných uměleckých soudců nejmnovali. Proto vydal Říšský ministr dr. Goebbels své umocnění.“

Mám před sebou právě jedny z novin, vznikajících pod rukou ministerstva propagandy „Das 12—Uhr—Blatt“, a tu je mi západno, jak je možno ve státě tak milujícím autorita, se autoritativním slovům ministra propagandy tak přičítí. Je tu o jednom z největších žijících německých romanopisců napsáno přes šířku čtyř sloupců na první straně tohle:

„Žid Lion Feuchtwanger jmenován dvorním básníkem Stalinovým. — Moskevský parádní hřebec. — Bolševický kulturní konfesionář... Smutně proslulý z Německa emigrovaný bolševicko-židovský pisálek (Schreiberling) Lion Feuchtwanger... bude po odpadnutí André Gida... jak se zdá hráti roli „dvorního básníka“... Od nacionálního básníka roku 1917 přes separatistu v sárském území roku 1934 až po Stalina dvorního básníka si žid Lion Feuchtwanger prohnáně (gerissen)razil svou cestu... Sílva pana Líona Feuchtwangera rychle pohasla, a směle-li ať to dovolit, rádi bychom varovali soudruha Stalina před ignorancí a prorocstvími Feuchtwangerovými... Tenhle parádní hřebec bolševické zdánlivé kultury a dvorní prorok ruského Kremle bude řečtati pro své rudé chleboďárce jen tak dlouho, pokud mu budou „Izvěstija“ a „Pravda“ cpáti oves do úst... Pro nás a za nás...“

Nacionálně socialistická úcta před tvořivostí má tedy své velmi těsně vymezené hranice: vztahuje se pouze na tvorivost zaručeně národně socialistickou. V tom tkví první nedůslednost Goebbelsova výnosu; zákaz kritického hodnocení chrání jenom lidi jeho řad. Cizí básníci a romanopisci, zejména političtí odpůrci, mohou a dokonce musí býti oddělováni libovolným, lživým způsobem: k tomužile „Auftrag der Gemeinschaft“ naprosto nechýbí.

Chcete-li totiž viděti na menším případě, vyhledal jsem v pracovním čísle oficiálních „Nationalsozialistische Monatshefte“, do nichž přece pan Goebbels má co mluvit, zveřejněn v Praze zhotoveném filmu „Dobrodinec chudých lidí — Ukřka v ráji“:

„Město v ráji“ přicházející z Prahy, provádí důkaz, že rozštěřený podivín (Zerknautschter Sonderling), který ať se dájí tak slzavě navzájem přomísiti, že nejrozštěřenější ústřední povídačky punčochy pletoucích tetiček za starých dob (die tiefendsten Kindergeschichten strickstrümpeliger Frauen) tím jsou v naší paměti docela zastíněny.“

Má tedy „úcta před tvořivostí“ také ještě druhou hranici tam, kde hospodářský interes Německa jakožto vý-

vozní země filmového zboží není tangován: úspěštilé zásady Goebbelsových „Kunstbesprechungen“ se na české filmy nevztahují. Leč...

V cizích službách.

Ledaže by snad některý český režisér pracoval ve službách nacionálně socialistické strany a napsal a zhotovil některý film přesně podle předpisů pana Goebbelse, podle taktiky německé zahraniční politiky a podle „Vůdcových“ stínových obrázků bolševického nebezpečí, promítaných při kdekteré slavnostní příležitosti pro evropské chlapce na stěny všech amplitonů. Tahle eventualita se zdá nepravděpodobná: a přece. První nacionálně socialistický oficiální film o „bolševickém nebezpečí“ zhotovil Čech Karel Anton, a snesete-li trochu hrůzy a špatného vkusu, zadržte si tento týden do kina „Tauenziempalast“.

Nejprve se podíváme, jak vypadá „Kunstbetrachtung“ tohoto uměleckého díla, publikovaná třeba v „B. Z. am Mittag“:

„Tento film, který podle vylíčené skutečnosti napsal Karel Anton s von Eckartem a Pohlem, má námětem, uprostřed mohutně založeného a opticky poutavě utvářeného rámce, počátek bolševistického teroru a zápas o křižník Sebastopol. Představuje ve svém celku záplavu skvěle hraných a vzorně fotografovaných episod, které se zhušťují k filmové uměleckému zážitku, jenž dlouho ještě v divákoví doznívá. Karel Anton tímto filmem přinesl důkaz, že je režisérem, jemuž jde především o to, naléztí si zcela vlastní filmový sloh. Tento sloh, jenž spojil reportážní střízlivost se silnou uměleckou schopností vžití se do situace, dopomohl filmu k jeho jednoznačnému úspěchu.

Dále jsou bez jediné charakteristiky uvedena jména patnácti účastníků a konstatováno napjetí obecnstva a potlesk přítomným hlavním účastníkům.

Teď se podíváme na film. Vidíme nejprve, jak parník Sebastopol s mladým důstojníkem, hrabětem Kostou Wolgovem, přijíždí do Sebastopolu. Slaví se zasnoubení hraběte s dcerou guvernéra. Propukne vzpoura. „Námořníci křižníku namíří strojní pušky proti bezbranným ženám a bezmocným důstojníkům — namíří děla válečné lodi proti městu.“ Jsou to důkladně zlotřilí sadisté, kteří odstřelují s hravou bezohledností, již člověku dodá taková filmová puška, zejména ženy: ať už jsou ve večerních toaletách, ať žijí v chudých domech města. Jsou vyvlékány, strhávány s nich šaty, nabadávány, stříleny, trhány. Jednu takovou nešťastnici vlekou čtyři chlapi nohama vzhůru, strhají jí šaty s nahých řader. Jiné, děti a stařeny, jsou uvězněny v domě, dům je polit petrolejem a zapálen, všechny jsou usmaženy. Mnohá krásná a surová vražda se tu mihne ve filmové rapidmontáži. Bývalý lokaj, hrozně slizký vilník Boris, je vůdčem bolševiků. Všechno, co podniká, dělá tento lascivní chlapík jen proto, aby mohl znáčilnit dceru guvernérovu, plavou Manju. Kuje hrozně složité pikle, až se mu podaří vlákatí ji do vládní budovy. Ale její domněle mrtvý tatíček, jenž až do té chvíle ležel bezmocně v křesle, nabývá v tomto okamžiku zázračné síly, vplíží se do téhož pokoje a v okamžiku, kdy lascivní bolševik strhal s ramenou mladé dívky chtivými rukama její šaty, je skolen mstící rukou jejího otce, jenž také promptně umírá mrtvicí. Tu již přispěchává ze sousedního města mladý hrabě Kosta Wolgov, zachrání Manju, která do té doby zpívala zhýralým bolševikům v nočním lokále, osvobodí uvězněné běloarmějce a zachrání se s nimi na křižník Sebastopol. Odjížděje do emigrace, stojí s dívkou na velitelském můstku lodi a praví: „Ať si ostatní národy vezmou příklad z našeho osudu. Ale náš boj není dobojován, teprve začal, a neustane, dokud světový bolševism nevyhubíme.“

Poněvadž se tento film německé vládě nezдал dosti jednoznačně protibolševický, bylo do něho vloženo ještě jedno pálení, znásilňování a vraždění v ulicích sebastopolských, jen tak k oslavě „rudého dne“. Je tu také scéna, kde Sinajda, žena z krčmy, si mrtvého Borise položí do náruče a domněle opilého ho ukazuje lidu s balkonů, aby zabránila pronásledování prchařících běloarmějců: známé, dávno známé, jako tolik jiného. „Völkischer Beobachter“

te si těchto složek filmu ve své „Kunstabstrachtung“, již o něm otiskl, ovšem nevšiml.

Uvažuje nejprve teoreticky o různých možnostech, jak je možno ukázat na plátně „životní projev bolševické podstaty a nestvůrnosti“, — konstatuje, že se Anton „omezil na scénickou baladu, při níž šlo spíše o bezpečnost účinku, jenž rozhodně neselže“ a že „ukázal na základě dokumentárního materiálu pravdivý obraz horečně více, kolem níž hučí zkáza“ (das wahre Bild eines verderbenumbrachten Fieberschauers — říkají tito milovníci honosného verbalismu). Materiál, který se mu nabízel, je tak napínavý, že již čistě jeho účinek je nejvyšší cenný. Líčí se tu boj nacionálně myslících Rusů proti bolševikům a děj vyznívá napomenutím. „Režisér Karel Anton stojí na počátku své dráhy (filmuje již 16 let — pozn. aut.). Ukázali jsme na jeho živou a velmi osobní sílu líčení už v Poslední ruži“. „O představení se dá říci jen dobré. V popředí stojí představitel Borise“ — a Camila Hornová, jež „přináší úkol probouzení obdivu, soucit a politování se společenskou dokonalostí“.

Je vidět, že všechna krásná slova Goebbelsova o tom, že zákazem kritiky jde jen o dokonalejší a méně povrchní hodnocení, nepřinášejí v praxi žádných plodů. Referáty zůstaly stejně povídavé, jalové, falešné a lživé, jako byly dříve, kdy šlo o prospěch produkční firmy, nikoli politické strany. A nejen v kritice filmové.

Jak se dnes píše o literatuře.

Goebbelsovův výnos o zákazu umělecké kritiky byl motivován bojem proti literárnímu klikaření, bojem proti literárnímu a kritickému klikaření, bojem proti falšování hodnot, které prý byly typickou vlastností starého systému. Jak se dnes počaly spravedlivě hodnotit osobnosti náležející do německé literatury, o tom ukazuje historická studie o vývoji německé kritiky, jak ji najdeme v prosincovém čísle „časopisu pro spisovatele v říšské literární komoře“ „Der deutsche Schriftsteller“. Zde se opět falšuje bez jakýchkoli ohledů na pravdu literární historie podle toho, jak to odpovídá nacionálně socialistickým rasovým poučkám. Ve vývoji německé literární kritiky se dostává uznání jen Lessingovi, Herderovi, Kleistovi, Schlegelovi, Tieckovi a Brentanovi.

„Ludwig Börne, jenž se správně jmenoval Löb Baruch, je první židovský kritik. On je první, jenž uměleckou kritiku přivedl na cestu, která musila poněkud vést k naprostému ztrouchnivění... Zadal pro umění naprostou nezávislost. Tomu říkal svoboda... Po Börnovi přišli židé Paul Lindau a Oskar Blumenthal. Přesunuli kritiku úplně na osobní pole a udělali z ní skandální kritiku. Přišel žid Otto Brahm, jenž se vlastně jmenoval Otto Abrahamson, jenž pracoval dlouhou dobu jako kritik, než přešel k divadlu. Židovský původ a orientaci ve svých pracích nemohl nikdy popřít. Židé Maxmillian Harden, Alfred Kerr, Siegfried Jacobson a Felix Holländer pak od počátku století ovládli berlínskou kritiku.

Siegfried Jacobson nebyl odborníkem v žádném oboru a kritisoval všechno. Cítil se všude kompetentní, byl typickým žvanivým, dotěrným a drzým židem, jenž si sám připadal středem světa. Odvážil se napsati, že by Schillerova „Valdštýna“ měl Gerhardt Hauptmann zpracovati a demilitarisovati, neboť Jacobson by rád byl vidět pacifistického Valdštýna i pacifistického Tella. Vyčítá velkému básníku Schillerovi, že mlátí frázemi, nadutými, nepravdivými, neskutečnými. To všechno se tento židovský kluk odvážil nabídnouti německému obecnstvu.

Pak přichází žid Alfred Kerr. Rozdělil své kritiky, které se snažily být duchaplné, na řadu jednotlivých vět a odstavců. Zesměšňoval německý jazyk až k nepoznání a mnohé jeho věty prozrazují, že jeho duch byl chorý. Kerr šel tak daleko, že divadlo nazval vedlejším šelestem kritiky. Dál už to nemůže jít... Stavěl kritiku nad básnění... V předmluvě svých spisů nazval umělce opicemi tak zvaného Stvořitele, tvůrce umělých útvarů. Kritisoval tím prý stvořitele a úkolem kritika prý je kritisovali tyto kritiky stvořitele i stvořitele samotného. Neboť kritika je první věc na světě. Myslím, že tyhle ukázky postačí ke charakterisování duševního stavu všech židovských kritiků, jako je na př. Alfred Polgar.“

Není to smutné, když se národ musí dívat takovýmhle způsobem na literární zjevy své nedávné minulosti? Proč při tom však předstírá ochranu autorů?

Zbytečnost Goebbelsova gesta se zákazem veškeré kritiky, ukazuje nejlíp pohled na kritiku hudební a divadelní. Ačkoliv tu není velkých osobností a ačkoliv kritika pomalu ztratila každou individuální váhu, nerespektuje se zákaz kritického hodnocení vůbec. Mám tu před sebou kritiku hudebních večerů od Nového roku, kritiku Beethovenova večera Filharmonie, Beethovenova večera Lamondova, tanečního večera Mary Wigmanové a Pallucy, koncertu Itala Zecchiho a Angličana Primrose — a nepozorují, že by se v čemkoli lišily od hudebních kritik kdekoli na světě. V divadelní kritice, která se stala doménou nových lidí, se v posledních letech všechno jen chválí, rozdíl je jen v počtu řádek, nikoli v kvalitě referátů. Píše-li se o „Mirandolině“ nebo o „Marii Stuartovně“ s Käthe Dorschovou, je těch řádek o něco více, píše-li se o music-hallovém hlasovém fenomenu newyorské Charlottě Arrenové, která se svými jazzovými zpěvními groteskami právě vystupuje ve „Scale“, je těch řádek o něco méně. Nic závažného se neříká tam ani zde. Leda že přibude trochu oficiální politické srdečnosti, když se referuje o varšavské Ole Obarské a o G. Lawinovi, kteří zpívají ve „Scale“ nebo o velkém polském národním baletu Felixe Parnella, jenž se skutečně krásným programem propagačně hostuje ve „Wintergarten“. Že by si referenti brali Goebbelsovův poslední předpis nějak k srdci, není pozorovat.

Jakým způsobem se píše o výtvarném umění, svědčí nejlíp tenhle citát z nacionálně socialistického velkého měsíčníku. Nepíše se v něm o jen tak leckteré výstavě, nýbrž o výstavě obrazů, na nichž nejruznější výtvarníci na objednávku malovali Hitlerovy autostrady. V tomhle případě ovšem jsou na místě věty co nejdělsí, lyrism co nejrozevlátější, hlouposti co nejoddanější:

„Po stupních nově restaurovaného křehkého rokokového schodiště se dostihnou dlouhé řady bílých místností, v nichž mezi zlatými listami visí vystavená díla. Je třeba jaksi se přorientovati, než se člověk odpoutal od vlivu jakési podzimnosti v umění i životě vlající těmito místnostmi, aby člověk mohl na sebe nechat působiti touto velikou přehlídkou nejjívnějšího, největšího z napětí vůle a výkonnosti vyrostlého mohutného díla, jímž jsou říšské automobilové silnice. A pak je člověk téměř uzašlý nad tím, jak vyzrále mnozí umělci jim vytýčený úkol dovedli vyřešiti, a že to byli právě krajináři, kteří mu dostali nejnaléhavější. Mohutný význam, jehož dobyla do gigantických rozměrů vystupňovaná technika jako prostředek k ovládnutí přírody, zlákala už mnohé výtvarné umělce k obrazovému znázornění... Proces stavby je tak velkým tvůrčím zážitkem... Velká přehlídka mohutných stavebních lešení, vyrůstajících zdí a čínorodého ruchu nesčetných, jako jednotlivých článků do celku zařazených lidí, přibližuje tu lidské konání, na jehož větších výšinách přírodně zákonitě dění mravenčího státu, jehož záznak jistě ještě žádný tvůrčí člověk neprožil bez hlubokého dojetí a nasledoval bez vroucí lásky k tomuto drobnému zvířectvu, které se heroicky chápe co nejmohutnějších „větvi“, přehazuje si je přes záda a v okamžiku selhání je vyvlečeno z tísne tučtem v zuřivém tempu se blížících kamarádů. Mravenčí stát je jistě vedle včelího státu nejhlubším symbolem společenské práce a její tvořivé síly v přírodě. Není nikdy hotov, roste a roste, až jej nějaká vnitřní nebo vnější osudná událost rozruší. A pouze ten umělec, jenž je povolán volní vznikání mohutných technických staveb naší doby viděti ve velkém společném vidění spolu s přírodním symbolem, jímž je mravenčí stát...“

A tak dále, a tak dále. Je to smutné, ale tohle strašně žvanění, vzaté z velké reprezentační revue strany, tohle rozprávání řádek a řádek není úmyslnou parodií, je to kritika výstavy obrazů ve Třetí říši. To je jedno ze svědectví strašlivého kulturního úpadku národa, jenž kdysi náležel k nejpřednějším v Evropě a jenž se sám pokládal za „nositele kultury“ pro všechny méně šťastné národy ostatní.

Hledáme-li kořeny této nekulturnosti, najdeme je ve vládě oné bezduchosti, vládě nicotnosti, vládě kulturně méněcenných, kterou nastolil svými metodami ministr propagandy Josef Goebbel. Je-li možno z této smutné podívané načerpati nějaké trochu optimistické poznání, je to

presvedčení o neúčinnosti a marnosti každej kultúrnej propagandy. Kde je skutočná kultúra, propaguje sa sama, a nepropaguje sa během dvoch mesiacov alebo čtych let, nýbrž během desiatich. Kultúra sa nerodí tak rýchlo ako fazole. Kultúrny produkt a odbyt sa nedá vystupňovať modernými metódami reklamy, ako odbyt prostriedku proti vypadávaniu vlasů. A nekultúrnosť sa prozradí i tam, kde sa organizuje sebe vášnivěji, kde sa zacpou ústa sebe neprodyšnejší, kde sa zakáže veškerá kritika sebe radikálnejší.

literatura a umění

F. Peroutka:

Literárny kabinet hrůzy

II.

Nuže, mohlo by snad býti podáno jedno vysvetlenie tohoto pádu.

Pravím pádu, neboť pád to jest, i když se to tváří sebe hrději a vyzývavěji. S lidského stanoviska takto cítiti a vnímati není nic jiného než pád. Snad i s psího stanoviska: neboť pozorujeme na psu potěšení ze slunce, z čerstvé trávy, z toho, když pán se přiblížil. Nikomu se však nepodaří odhaliti ani lehký stín potěšení v Célinově duši, jako by byl, jako Faust, uzavřel smlouvu, že nikdy neřekne k žádnému okamžiku života: setrvej ještě, jsi tak krásný. Jako by se mu bylo, kdysi něco strašného stalo, a on složil slib, že se už nedá sláhat žádným pávabem. Svým způsobem je to literární Jack Rozparovač. Rozpáře břicho každé věci, každému citu, každé události, až vnitřnosti ošklivě vyhláskou. Jako v skutečném Jacku Rozparovači, tak i v tomto literárním je ponurý živel pomsty. Já trpěl; jakže, někdo by se ještě chtěl usmívat? Jeho dílo je nejděkladnější atentát na představu o ceně a příjemnosti života, jaký kdy byl podniknut. A není vůbec pochyby o tom, že tento atentátník vyrůstá z hluboce senzitivního základu: trochu obhroublejší, trochu otužilejší, řekněme i zdravější a normálnější mysl vyrovnala by se méně pathetickým způsobem s ranami života, nebyla by tak štvána k pomstychtivosti.

V jistém smyslu je Céline nejhroznější vrah mezi námi. Obyčejný vrah, který si nabrousí nůž, zabije jednoho nebo několik lidí. Ale pero dosáhne dál než nůž. Céline, který si nabrousil pero, má temnou citlivost rošklivit život celému lidskému rodu. Je to pokus o metafyzický zločin. Moderní psychiatrie považuje jinak lidí hroznější vrahy, než by laik čekal: nevinní v nich bestie zbavené všeho citu, nýbrž naopak bytosti neschopné a přecitlivělé, do sebe uzavřené, s tenkou kůží, citlivě registrující všechny urážky a nepříjemnosti, švákající na nich jako na tuhém soustu; jednou dne tato citlivá nervová soustava vybuchne a nějakým sensačním zločinem pomstí se na okolí. Célinova literatura stojí na podobné psychologické základně: silně šířící urážek a nepříjemných dojmů, potom vyhledávající jen literární. Tento pověstný hrubec je v podstatě velký citlivůstkář. Tento cynik by nejradyji umřel. Tento světový sprosták je něco jako uražený muž.

V jistém smyslu se sotva může mýlit pozorovatel, který má oči pro ty věci: tento spisovatel se svou literaturou mrtí. Jeho literární dílo má nějakým tajemným způsobem snížit jeho osobní rovnováhu, což bývá úče-

lem i jiných druhů msty. Kdyby to ze sebe nevykřičel, snad by ochuravěl. V gigantických rozměrech, v nichž se přiznává k vidění hnusu a ošklivosti, je i jakási hrdost. Bylo řečeno, že je poslední ctí otroka nezapomínat na pouta, jež nosí. Je snad poslední ctí člověka, jenž z různých příčin mnoho trpěl, a válel se v blátě, netvářil se, jako by to neviděl. Céline si dovede představit jen jeden pád: uvěřit na chvíli, že život stojí za žití, dát na okamžik za pravdu oficiální společnosti, chvíli s ní soucítit. Sám praví: „Úplnou porážkou ve všem je zapomenutí a hlavně zapomenutí na to, nač jste chápali, a smrt bez pochopení, jaký dobytek jsou lidé.“ Čili: vy si snad hezky žijete, ale já stojím nad vámi, neboť já vím; mně je známo, jaký dobytek jsou lidé a to jest můj nárok na velikost; ačkoliv ostatní věci v mém životě nebyly pěkné, přece jsem nežil nadarmo, když jsem dospěl k tomuto poznání.

Učinili jsme náražku na to, že snad je po ruce vysvetlenie onoho pádu s normálních lidských poloh, který Célinova literatura představuje. Uvedeme je, i když nevěříme, že vyčerpává Célinův případ. Ostatně je to vysvetlenie, které by on sám o sobě patrně nejspíše podal, kdyby se ho někdo odvažil zeptat. Tolik je jisto, že takto se chovati může jen duše poraněná.

Kde si Céline utržil své zranění? Kde a jak utrpěl onen úraz (moderní psychologie tomu říká trauma), který ho nutí tak se zmitat a tak odplivovat? Úraz snad je v proletářství, z něhož vyšel. Céline, jako hrdinové jeho románů, vynořil se z pařížského proletariátu, a je lákavé přijmouti vysvetlenie, že jen vnesl do literatury hlubiny proletářství s jeho temnými zkušenostmi, s jeho fyzickými nechutnostmi. Že tu povstal člověk z proletářské čtvrti a řekl světu: takhle, prosím, jsme špinaví, takhle smrdíme, raďte přičichnout; a takhle jsme pokroucení duševně a takhle nešťastně jsme vyrostli pod vaší nevšímavostí; buďte prokleti. Zajisté, proletářský původ a zážitky, to by mohlo být ono poranění, které hledáme, zde by mohl být zárodek celoživotního vzteku. Célinova literatura dala by se pak takto vysvetliti: proletář pouští hrůzu na buržu. Vskutku je to pravda, ale ne celá pravda.

„Často se dnes setkávám,“ píše Céline, „s všelijakými takovými navrčenými nespokojenci... Ale to jsou jenom přiskřípnutí fací... flinkové, zkrachovaní mastikulkové... U nich je to vzpoura nekřubů... Z toho se nestřílí... Pitominky jsou to...“

Pravá nenávisť, ta přichází z nitra, ta přichází z mládí, ztraceného bez obrany v dřině. Taková, že je to na chcípnutí. A tak hluboká, že trochu jí vždy zůstane. Tolik jí vyprší na zem, že jí to otráví, že na ní už neroste nic než hovadiny.“

Muž, který toto napsal, opravdu není jeden z oněch módních nespokojenců, kteří se shánějí po apartnosti a tak někdy se i dostanou i k jakémusi démonismu, u kterého nemají co dělat. Ale Céline, to není mamučin synáček... Ten muž je poslušen svého osudu. U něho nenávisť vskutku „přichází z nitra“. Jeho nenávisť má skutečné svaly; není vycpaná. Píše jíindy: „Chybí mi ještě několik nenávistí. Jsem přesvědčen, že někde jsou.“ Necítíte z těchto slov politování sběratele, který shledal, že jeho sbírka není úplná? Tak nám tedy povídá Céline: ještě se mi nepodařilo dosti nenávidět; líbilo by se mi nenáviděti více... Co může pohnout člověka, aby ve svém nitru sbíral všechny druhy nenávisti a aby se cítil ochuzen, tuší-li, že ještě existuje nějaká nenávisť, kterou nepocítil? Musíme připustit, že to mohou být následky proletářských zkušeností, které se zažraly do citlivé duše, že to může být

koruna onoho stromu, jehož kořeny byly v „mládí, ztraceném bez obrany v dříně“.

Rekli jsme, že Célinova literatura připomíná jakýsi barbarský vpád. Nuže, zčásti jest to mstivý vpád proletářského barbarství do literárních salonů, je to položení zablácených a páchnoucích proletářských nohou na stůl. „Ondra smrděl, ještě odporněji než já, smradem opravdu žebráckým.“ Rozvláčně se zabývá Céline kombinacemi onoho zápachu, který vzniká, jestliže chudý a nevychovaný člověk si nemyje nohy ani nevytírá zádek. „Nohy jsem si už vůbec neumýval. Začínal jsem silně smrdět, skoro stejně silně jako ta naše výlevka.“ Přičichni si, buržoasie! (Připomínám, že necitují žádný z velkých Célinových výkonů v tomto oboru a že citují jen takové věty, které mi není zcela nepřijemno opisovat.) Tu může mít Célinovo vztekklé hromadění hnusu na hnus téměř stejný význam, jako když se z dálky ozve revoluční píseň. Céline si zachoval citovou solidaritu s proletáři a zachoval si i mnoho z jejich citění vůči jiným stavům. Myslím, že lépe kdokoli jiný z moderních spisovatelů, z nichž mnozí se zapřisahají, že oni jsou ti praví proletářští spisovatelé, dovede pochopit, jaký protest je v tom, když se proletář vykadí na pěknou panskou pěšinku vedle pěkného panského vodotrysku. Jeho literatura ostatně aspoň zčásti slouží témuž účelu: polekat buržoasii, ukázat jí, že jsou ještě jiné věci na světě... On nejen popisuje proletáře, on se chová a cítí drsně jako proletář. Tu Céline otevřel světové literatuře docela nové oblasti. Proletářské citění se mu zadřelo do duše. Některé obšcenní partie v jeho knize vysvětlíte snad nejlépe tím pudem, který nutí shromážděné proletáře na rohu volat oplzlosti na mimojdoucí buržoasní slečinku. Je to pud seznámiti s drsností života třídu, která domnívá se býti před nimi chráněna; je to pud vzbudit rozpaky v těch, kdo dlouho vzbuzovali rozpaky ve vás. Je to vpád proletářské džungle do uhlazeného parku vyšších společenských tříd. V tomto smyslu je Célinova literatura nejskutečnějším a nejbojovnějším proletářským uměním, a ono proletářské umění, které se podle usnesení nějakých literárních kongresů v Rusku pěstuje v uzavřených kroužcích, je proti tomu nevinná hračka. Céline nepotřebuje dlouho kongresovat. Je to v něm.

Mohli bychom pokračovat ve vysvětlování divokých célinovských zvláštností proletářskou stránkou jeho osudu nebo jinými vnějšími okolnostmi. Tento muž se ve svém dospělém věku stal lékařem v proletářské čtvrti. Je pochopitelné, že léčení syfilidy a kapavky v tomto prostředí není schopno zjemnit mravy ani vyjasnit názor na život. Mohla by tedy být Célinova hrubost pokládána částečně i za profesionální duševní znetvoření udřeného, přepracovaného, nervosního lékaře chudiny. Mohli bychom říci, že zhrubl jako voják na frontě, kde se bojuje s utrpením.

Ale nikoliv, zvláštní duch Célinova díla není dán okolnostmi. Vězí to hloub. V duši. V nervech. Nejen tento lékař píše, také jiní vojáci z této fronty se věnovali literatuře. Ale jak sladcí kazatelé, jací pomazaní optimisté byli mezi nimi! A jak mnozí z nich právě ze svého povolání odnesli si popud drátí se výše, k idealismu, spiritualismu! Jestliže pozorujeme tak různé literární následky lékařského povolání, bude lépe nevyšvětlovat všechno profesionálním znetvořením.

Ani ostatně proletářským osudem. Žádné uspořádání společnosti by nevyhládilo tyto nervy, tento neblahý způsob vnímání. Célinova literatura je výsledek toho,

že po zcela zvláštní konstituci duševní i fysické přejíždí smyčec jeho literárního talentu. Kdyby všechno vězelo v proletářství, pak by všichni pišící proletáři musili psát stejně. Ale jsou mezi nimi právě tak hluboké rozdíly, jako mezi pišícími lékaři.

Mezi všemi francouzskými autory je Charles Louis Philippe nejbližší Célinovi jak prostředím, ze kterého vyšel, tak i prostředím, které líčí. Vezměte si jeho román „Bubu z Montparnassu“: pravé célinovské prostředí: periferie, prostitutky a jejich pasáci, pohlavní nemoci. Philippův děd byl žebrák, jeho otec dřevěnkář. Narodil se tedy ještě hlouběji na společenském schodišti než Céline, který pochází z vrstev drobných zaměstnanců. Tedy dva autoři proletářského původu. Ale kdežto jeden z nich píše jakoby v záchvatu dusivého vzteku, druhý napsal jedny z nejněžnějších stránek ve francouzské literatuře. Citovali jsme ze Célinova románu několik vět o matce jako doklad, že vzkypělá vlna hnusnosti, jdoucí jeho dílem, se nezastaví před ničím. Ale Philippe píše o své matce: „Byla jsi mi, matičko, svěží jako boží květ se všemi nelíčenými krásami; byla jsi něžná a čistá jako křišťálový pramen.“ Jak různé plody tedy přináší proletářský původ a proletářský osud! Célinova erotika — tot jako když se setkají dva hniující organismy. Není velkého rozdílu mezi mučením a zážitky lásky, jak ji líčí Céline. Je to jen další událost z téhož bojiště. Erotika Philippova, jak jsme ji poznali v románu „Marie Donadieu“ — tot šťastné a oblažující setkání dvou bytostí, harmonických duševně i tělesně. O dívce, která se vzdala milenci, se tu praví: poněvadž necítila žádné bolesti, pokládala se za ctnostnou. Jedna z nejantičtějších, nejřečtějších vět v moderní literatuře. Jak nesmírně daleko má Céline do toho, aby cokoli u něho mohlo být nazváno řeckým! Jak daleko má do toho, aby u něho někdo necítil bolesti nebo nedával hnusem! Dva proletářští autoři — a jaká nepodobnost!

národní hospodář

Dr. Karel Kříž:

Mezinárodní obchod krizi nepřekonal

II.

Je-li ve vývoji dat průmyslové výroby, jež vykazují stoupající tendenci, v klesající křivce zásob a ve vzestupné křivce cen neklamně patrné hospodářské zlepšování v posledních třech letech jak v evropském, tak ve světovém průměru, nelze to potvrdit rozbořem z a h r a n i č n í h o o b c h o d u. Jeví se tu ovšem také jisté zotavení, avšak menší, než v rozsahu průmyslové výroby. Posuzujeme sice průmyslovou výrobu jako celek, ať evropský, nebo světový, ale to je vlastně jen pouhé sčítání a početní manipulace, nikoli stav věcí. Ve skutečnosti to není národní hodnota a ani nadstátní hospodářský pojem; taková představa by byla mylná. Jsou to sečteny, zváženy a změřeny výroby v jednotlivých státech dohromady a z toho se usuzuje na celkový směr.

V zahraničním obchodu jde však skutečně o pojem nadstátní, o mezistátní veličinu, která není pouhým sčítáním (ač ovšem jím také v jiném smyslu současně je), ale která existuje jaksi nezávisle sama o sobě.

Předpokládá spolupráci národů a existenci vzájemné ho pouz výměny zboží a práce. A tu právě se jeví stále ještě, jak málo krise s vyššího národohospodářského, nebo lépe řečeno, světového hospodářského hlediska, ve skutečnosti polevila.

Abychom si uvědomili, jak tomu je dnes, musíme si zase říci, jak tomu bylo v roce nejvyšší konjunktury, 1929, v roce nejhlubší krise, 1932-33 a jak tomu je nyní.

Roku 1929 jsme měli v Evropě čtyři skupiny států, posuzováno podle rozsahu vývozu. V první skupině bylo Dánsko, Belgie, Švýcarsko, Velká Británie, Švédsko a Norsko, kde export, počítáno na podíl na hlavu obyvatele, činil od 500 do 300 marek ročně. Skupinu jsme seřadili podle výše podílu exportu sestupnou řadou. V druhé skupině, kde byly státy s exportem 211 až 175 marek na hlavu, bylo Německo, Francie, Finsko a Československo. To byla první řada států, docela jasně oddělená od druhé řady, v níž opět byly dvě skupiny států. Dělí je velká mezera, neboť v třetí skupině jsou státy s exportem 88—60 marek na hlavu, Estonsko, Lotyšsko, Itálie, Španělsko a Řecko, načež následuje skoro bezvýznamná čtvrtá skupina s exportem 44—12 marek na hlavu, kterou uzavírají Polsko, Jugoslavie, Rumunsko, Bulharsko, Portugalsko, Albanie a Rusko. Tento význam států v mezinárodním obchodu nutno si vtisknouti v paměť, protože poměrná čísla poklesu nám nic neříkají o skutečné hodnotě, o objemu obchodu toho kterého státu.

Dovolme si při této příležitosti politicko-hospodářskou exkursi do všeobecné analýsy poměrů. Jak vidět, patří státy s exportem 500—175 marek na hlavu k sobě, právě tak, jako státy s exportem 88—12 marek. To jsou dvě jasné řady. Státy první řady jsou státy vysoce spořádané, uklidněné, mírumilovné, jež buď se neúčastnily světové války, nebo patřily mezi vítěze. Jediné Německo tvoří výjimku, a to také čtyři roky po té opouští demokracii. Státy první řady jsou vysoce civilisované, s vyspělým sociálně-politickým zákonodárstvím, se silným socialistickým hnutím a s rostoucími zásahy státu do hospodářství, prováděnými formou klidnou a rozvážnou, demokratickou a zákonnou.

Nepřehlédněme, že nejde jen o státy ryze průmyslové, vždyť v jejich čele stojí vysoce zemědělské Dánsko, zemědělsky vyspělé státy skandinávské a středoevropské a že tuto řadu uzavírá zemědělsky pokročilá Francie. V druhé řadě jsou státy se slabým průmyslem, povětšinou uměle udržovaným, skleníkovým (příklad maďarský a italský postačí, neboť je dobře znám), silně zemědělské, kde však v zemědělství je bída, protože tu není blahobytu v průmyslu. Ukazuje se tu názorně falešnost úsloví, „když má sedlák, mají všichni“, neboť tam sedlák má málo a jen tolik, kolik z milosti vlády při protekcionářství dostane. Jenom bohatý stát průmyslový s velkým vývozem může tedy svým sedlákům dopřát zvýšení životní úrovně.

To znamená politicky: klesá-li některý stát v důsledku politických zásahů se stupně průmyslového na zemědělský, to jest, nastává-li reagrarisace, nastává současně pokles životní úrovně nejprve v průmyslu a pak hned v zemědělství. U této druhé řady států vidíme, že jsou to povětšinou státy diktátorské, s věčným vnitřním neklidem, poškozenou ne-

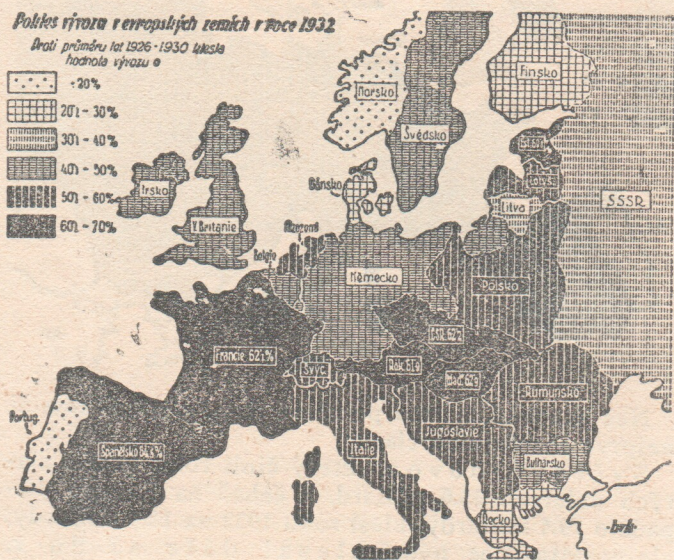
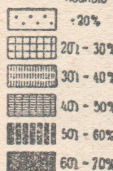
bo nevyspělou kulturou, státy sociálně-politicky reakční.

Vysoký export, sociální pokrok a kultura jdou tedy ruce v ruce s demokracií. Nízký export, politický neklid, nesvoboda, upadající kultura je znakem moderních diktatur.

Za tři roky světové hospodářské krise se změnil obrázek takto:

Pokles vývozu v evropských zemích v roce 1932

Dva průměry let 1926-1930 klesla hodnota vývozu o



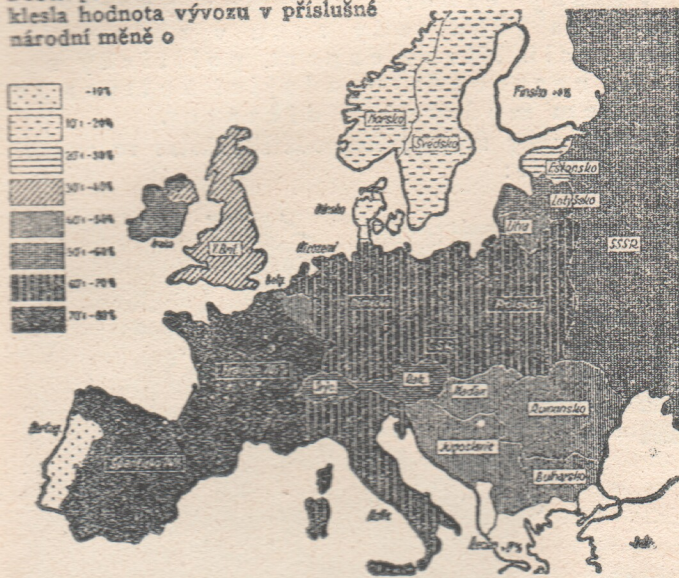
Tato mapka je obrazem evropské hospodářské tragédie. Export se u jednotlivých států zmenšil v nejpriznivějším případě pod polovinu, někde o dvě třetiny, u nejvíce postižených států, mezi něž bohužel náleželo i Československo, o tři čtvrtiny, klesnul na pouhou čtvrtinu rozsahu z roku 1929. Státy se uzavíraly, miliony lidí bylo bez výdělků, životní úroveň klesala a rostlo zoufalství a politický neklid.

A přece, a přece rozdělení států do čtyř skupin ve dvou řadách se opět zachovalo! Jenže v první řadě, kde se všechny státy udržely, klesl podíl exportu na hlavu s 500—175 marek na 200—49 marek, v druhé řadě s 88—12 marek na hlavu na 37—4 marky. Tak působilo dílo desorganizace v kapitalistickém řádu, dílo ekonomického fašismu, omezenosti rozumové a nacionalistické vášně v pouhých čtyřech letech! Kolik bídy se skrývá za těmito daty, je každému známo. Stojí za povšimnutí, že až na Německo, které se dobrovolně vyloučilo, přes pokles životní úrovně ani jeden ze států první řady neopustil demokracii, celkem neomezil svobody občanstva a nedoznal poklesu kulturní vyspělosti. Zato v druhé řadě států vidíme revoluce, občanské války, mezinárodní války, konec svobod a demokracie, střídání diktatur. Jak vypadají státy této druhé řady, ví každý čtenář novin: Španělsko, Itálie, Maďarsko, Lotyšsko, Litva, Polsko. Ale ani v těch státech druhé řady, jež nejmenujeme, není zdaleka toho pořádku a svobody, jako ve státech první řady. Mnohé poučení politické je možno vyvodit ze zdánlivě nezajímavých národohospodářských obrázků.

Od té doby opět uplynuly tři roky a před rokem situace se opět změnila, tentokrát o něco k lepšímu, avšak jen velmi mírně.

Pokles vývozu v evropských zemích v roce 1935.

Proti průměru let 1926 až 1930 klesla hodnota vývozu v příslušné národní měně o



Než porovnáme tato poměrná data, povšimneme si nejprve absolutních čísel.

Světový dovoz, který činil roku 1929 v zlatých dolarech 35.6 miliard, z čehož na Evropu připadlo 19.4 miliardy, klesl roku 1932 na 13.9 miliardy, ale nezastavil se, nýbrž klesal dále až do r. 1934, kdy činil 11.9 miliardy a teprve roku 1935 stoupl na 12.1 miliardy. Avšak evropský dovoz klesal ještě r. 1935, kdy činil pouhých 6.8 miliardy, tedy právě 35 proc. množství z roku 1929.

Podíváme-li se na objem světového obchodu (export a import dohromady) v miliardách zlatých dolarů, pak je obrázek ještě smutnější. Se 68.6 miliardy klesl do roku 1932 na 26.9 miliardy (39 procent) a dosud se pokles nezastavil. Za rok 1935 činil 23.5 miliardy, tedy právě třetinu (34.3 proc.) objemu z roku 1929. Tomu také odpovídá podíl Evropy, který roku 1929 činil 35 miliard a do konce r. 1935 nevykázal jediného záchvívku ke zlepšení. R. 1930 klesl na 29.9 miliardy, rok nato na 21.9, pak na 14.4, roku 1933 na 13.1, pak na 12.5 a roku 1935 již na 12.1, tedy 34.5 procent objemu z roku 1929.

Klesající význam Evropy.

Poněkud lépe jeví se tento obraz, počítáme-li rozsah světového obchodu v množství zboží. Roku 1932 klesl na 74.5 % množství zboží z roku 1929, roku 1933 činil 75.5 %, roku 1934 již 78.5 % a roku 1935 pak 82 %. Tu se projevuje mírné zlepšení, ale neodpovídající ani zdaleka zlepšení v rozsahu průmyslové výroby. Za povšimnutí stojí, že světový obchod v některých rozhodujících potravinách (pšenice, kukuřice, cukr, máslo, sýr, maso, čaj a káva), který činil roku 1929 asi 1.5 miliardy zlatých dolarů, klesl roku 1932 na 1.2 miliardy a roku 1935 činil ještě jen 1.1 miliardy zlatých dolarů. Naproti tomu světový obchod v surovinách, jež hrají význačnou roli (bavlna, vlna, kaučuk, uhlí, olej, petrolej, měď a cín), který r. 1929 činil rovněž 1.5 miliardy Kč, se dokonce

roku 1935 takřka nezměnil (z 1.47 stoupl na 1.54 miliardy zlatých dolarů).

Daleko zajímavější je však si povšimnout, jak v krizi i po jejím vyvrcholení dále se zmenšuje role Evropy ve světovém obchodu. Roku 1932 připadlo na Evropu s Ruskem 55.9 % světového obchodu, roku 1935 již jen 52.6 %. Na Severní Ameriku připadlo v těchto charakteristických letech 14.3 % a 14.4 %, její podíl se tedy téměř nezměnil, kdežto Jižní Amerika postoupila ze 7.2 % o jedno procento na 8.2 %, Afrika ze 6.3 % na 6.8 %, čili o půl procenta, zato však Asie, (bez Ruska), stoupla se svým podílem o 1.2 %, ze 13.8 % na 15 % a konečně i Oceánie stoupla o půl procenta, ze 2.5 % na 3 %. Výmluvný to pohyb, který pozorujeme již od počátku světové války a který ani světovou hospodářskou krizi nebyl zastaven!

Britské Imperium hospodářsky roste.

Dá se ovšem namítnout, že toto pojetí je nesprávné, neboť několik velmocí má velká koloniální imperia. Námitka velmi správná a probrání situace světového obchodu ukazuje, v čem je rostoucí síla Velké Británie a jak nesmyslně se někdy mluví o jejím úpadku.

Z celého světového obchodu připadlo roku 1929 na britské imperium 27.9 % a po překonání hospodářské krize tento podíl neklesl, naopak, dále stoupl. Roku 1935 činil 30 %, což dokazuje, že hospodářská moc britského imperia se nikterak nezmenšuje. Podobně je velmi zajímavé si povšimnout, že francouzské imperium v téže době vykazuje vzestup z 8 % na 8.8 %, tedy o jednu desetinu, kdežto holandské imperium nedoznává změn, zachovávájc ze 4.7 % plných 4.6 %. Považujeme-li vzhledem k rozloze, jež se rovná téměř Evropě, přesahuje Kanadu, Australii a rozsah holandské říše i s koloniemi, také Spojené státy americké za imperium, vidíme již změněný obraz, neboť jejich podíl klesá z 13.8 % na 10.8 %, tedy o plná tři procenta. Důkaz, že toto pojetí světového obchodu není bezvýznamnou hračkou, možno provést ovšem různými metodami politicko-hospodářskými a politicko-geografickými, avšak v našem případě zcela postačí, řekneme-li, že podíl z bytku světa na světovém obchodu v roce 1929 činil 45.6 % a roku 1935 opět 45.8 %, čili takřka se nezměnil.

Konečný pohyb tedy je v tom, že britské imperium značně získává půdy ve světovém obchodu, francouzské mírně, ale trvale, holandské se nemění, kdežto americké půdu ztrácí. Ostatní svět se udržuje celkem beze změn.

Doklad, že světový obchod se ve zotavování tak zvolna pohybuje za zotavování světové výroby, možno vidět jen na srovnání dat o množstvích výroby a směněných statků. Roku 1932 klesla výroba surovin co do množství na 76 % množství z roku 1929, roku 1935 činila již 91 %, kdežto rozsah obchodu, který klesl podstatně méně, na 81 %, stoupl do roku 1935 na 92%. Ovšem, suroviny neskytají tak jasný obraz jako výrobky, kde vidíme, že roku 1932 klesla jejich výroba na 63 %, aby pak zvolna stoupala do konce roku 1935 až na 83 % rozsahu z roku 1929, kdežto obchod, který klesl na 58 %, stoupl do konce roku 1935 pouze na 68 %.

Jedli jiný propočítání statistických dat nám potvrdí existenci této statistické manipulace. Položíme-li si rok 1933 rovný 100, činila r. 1934 světová výroba 108, tedy vzrostla se o 8% a roku 1935 činila 118, to znamená, vzrostla o plnou pětinu nad krisovní rok 1932, a 18% nad rok 1933. Avšak světový obchod v těžké době stoupl daleko pomaleji v rozsahu. Položíme-li i zde rok 1933 rovný 100, činil světový obchod roku 1934 pouze 105 a r. 1935 jen docela málo se zotavil, dosáhnou 105.

Rozdíl mezi poválečnými krisemi.

Tato kalkulace možno užití i jinak, abychom ukázali, jak se přeceňuje po stránce mezinárodního obchodu hospodářské zotavování.

Jak známo, prožíval svět hospodářskou krizi také v letech 1925 až 1927, kdy již z ní počínal vycházet, aby roku 1929 dosáhl vrcholu konjunktury. A tu, položíme-li si rok 1925 rovný 100, vidíme, že rozsah světového obchodu činil roku 1926 již 102 a roku 1927 dokonce pak 111. Protože průmyslová výroba v oněch letech 1926 a 1927 proti roku 1925 stoupla se 100 na 101 a 104, je to názorný důkaz, že světový obchod se z oné krise před deseti léty vzpamatovával daleko rychlejším tempem než průmyslová výroba a ovšem i nesrovnatelně rychlejším tempem, než v současné krisi.

A ještě jeden rozdíl: tehdy průmyslová výroba se opožďovala v uzdravování za světovým obchodem, kdežto nyní je tomu naopak.

Příčina je především v tom, že před deseti lety nebyla hitlerovského Německa, nebylo oné nedůvěry mezi státy, nebylo oněch válečných mraků nad Evropou a nad světem. Je to doklad, abychom odbočili do čisté politiky, jak fašismus a diktátorství ožebračuje svět, sráží jeho životní úroveň a oslabuje jeho regenerační sílu.

Tři čtvrtiny obchodu je mezi dvěma státy.

Státy buď obchodují přímo mezi sebou, vyměňují si své zboží rovnou navzájem, čemuž říkáme obchod bilaterální, nebo obchodují na více stran, což se označuje v odborné hospodářské hantýrce jako obchod triangulární. Čím více důvěry, tím všestrannější obchod, čím méně důvěry, tím spíše jen vzájemná výměna. Roku 1929 připadalo na obchod bilaterální z celého světového obchodu 71.7%, roku 1935 pak 74.2%, kdežto na obchod triangulární v těchže letech 18.4% a 13.8%. Jak vidět, i když se obraz příliš nezměnil, potvrzuje přitom jenom dohad, že jde především o oslabení skutečných rozvojových možností světového obchodu, jež jsou podvázány politikou a hospodářskou nedůvěrou mezi státy.

Je tu možno mluvit o „rozvíjejícím se zahraničním obchodu“? Je tu možno chovat skutečně nějaké naděje? Opusťme fráze politiků a držme se fakt. Data o mezinárodním obchodu nám nic neobjevují a odpovídají přesně politické pošestlosti světa a Evropy. Svět je řízen špatně a podle toho vypadá mezinárodní obchod.

Uvažujme si nyní poměrná data, vědouce předem, že může jít nanejvýše o přesuny v tabulce ve prospěch

nebo v neprospěch některého státu, který urval více nebo něco ztratil z této o dvě třetiny zhublé kořisti.

V první tabulce, z r. 1932, vidíme v první skupině státy s malým významem exportu, jako Norsko, Portugalsko, jež ztratily 20%, Řecko a Finsko po 30%, Litva a Rusko po 40%. Přiřadíme je klidně k sobě, tyto státy o světovém obchodu svými zlomky jediného procenta nic nerozhodují. Jsou to v exportu trpasličí, byť jsou mezi nimi územně obři. Rusko má dodnes něco málo přes 1% světového obchodu, tedy tolik, ba méně, než my. Přicházejí pak na řadu významné státy, které ztratily polovinu svého exportu: Anglie, Německo, Belgie (a Bulharsko, jež připojujeme jen pro úplnost, protože je také bezvýznamné). Polovinu až dvě třetiny ztratily Holandsko, Itálie, Jugoslaviie, Rumunsko, Polsko a Lotyšsko, nad dvě třetiny až tři čtvrtiny Francie, Československo, Rakousko, Maďarsko, Španělsko.

Jaké nastaly přesuny v roce 1935?

Nepočítáme-li Finsko, Řecko a Portugalsko, jež mají nepatrný význam svým exportem, které dokonce již jsou nad úroveň z r. 1930, což jim ovšem upřímně závidíme, přicházíme k druhé skupině, kde jsou státy, jež ztrácí již jen pětinu až třetinu svého exportu proti r. 1929. A tam vidíme celý šterlinkový blok pěkně pohromadě: Norsko, Švédsko, Dánsko, Estonsko a hned za nimi Velkou Británií. Doklad jistě nevýratný pro to, že tento šterlinkový blok r. 1931 jednal správně, když devalvoval, že jeho vnitřní finanční a hospodářská politika, včetně oněch osudných a ostudných (u nás) operací na volném trhu, řízení hospodářství a zlevňování úvěru, byla zřejmě správná a dobrá. Kdybychom byli ji dělali s sebou . . .

Všechny tyto státy si velice polepšily svou situaci. Také Belgie, která stále ztrácí polovinu exportu, si poněkud polepšila, poněkud i Maďarsko, ale Rumunsko, Bulharsko, Litva, stejně jako Rusko, Lotyšsko, si pohoršily, kdežto Rakousko se těší mírnému zlepšení. Konečně pokulhávají za nimi stále s dvoutřetinovou ztrátou exportu státy, jež si vesměs pohoršily proti ztrátám, které měly roku 1932: Německo, Polsko, Itálie, Holandsko a o tři čtvrtiny pokles exportu vykazuje Francie a ovšem Španělsko. Vesměs státy zlatého bloku . . .

Zdá se nám to důkazem, že politika států zlatého bloku, kterou jsme dělali s sebou, byla špatná. (Československo si poněkud, avšak docela málo, polepšilo, jak ukážeme v podrobnějším rozboru.)

Změny v exportu jednotlivých států.

Povšimněme si nyní podrobněji vývoje v roce 1936. Podle posledních dat Společnosti národů, jejíž hospodářský sekretariát přepočítává zahraniční obchod jednotlivých států vzhledem k stálému znehodnocování měn na zlaté bývalé dolary americké, vypadá obraz exportu u význačnějších států v říjnu r. 1936 asi takto:

Jihoafrická Unie, která roku 1934 vykazovala průměrný měsíční export 19.8 milionu zlatých dolarů a r. 1935 již 23.9 milionu zlatých dolarů, dosáhla v říjnu 1936 30.1 milionu zlatých dolarů. Kanada v těchže datech vykazuje vzestup z 38.5 na 41.2 a pak na 66.8, Spojené státy americké 103.9, 110.4 a 154.7, Chile 4.7, 4.7, 5.6, Japonsko 31.4, 34.8 a 43.4, Ně-

mecko 81,6, 85,0 a 102,8, Rakousko 7,9, 8,3 a 9,4, Belgie 31,1, 28,5 a 35,5, Francie 58,3, 50,5 a 40,2, Maďarsko 5,8, 6,2 a 8,1, Norsko 7,2, 7,3 a 9,3, Holandsko 23,8, 22,6 a 23,9, Polsko 9,1 8,4 10,5, Rumunsko 6,8, 7,3 a 10,9, Velká Británie 99,2, 103,4 a 121,1, Švédsko 16,7, 16,2 a 21,7, Československo 15,3, 15,3 a 16,1, Rusko 17,9, 15,8 a 14,6 a konečně Jugoslavia 4,4, 4,6 a 6,4. Jak již jsme řekli, týkají se první dvě čísla skutečného množství vyvezeného zboží, čistého zahraničního obchodu, počítané v dolarech, a jsou to průměry na jeden měsíc v letech 1934 a 1935, takže je zde vidět pokroky, které v těchto dvou letech státy vykonaly, kdežto třetí čísla ovšem není průměr, nýbrž skutečný vývoz zboží, počítaný ve zlatých dolarech za říjen 1936.

Jak vidět, jižní Afrika, Kanada, Spojené státy, Japonsko, Velká Británie a Švédsko zvýšily svůj export o třetinu, polovinu až dvojnásobek proti r. 1934, ostatní státy zvýšily export jen nepatrně, kdežto Francie, Holandsko a Rusko dokonce ještě proti r. 1934 a 1935 část exportu ztratily.

Ovšem, nutno si uvědomit, že ceny zboží ve zlatě klesaly až do poloviny r. 1935, kdy u srovnání s rokem 1929 klesly na pouhých 41,5% své úrovně z onoho konjunkturálního roku. Teprve od poloviny roku 1935 počínají ceny zboží ve světovém obchodě, počítané ve zlatě, opět stoupati a dosáhly v polovině roku 1936 43,5% úrovně z r. 1929, tedy stouply o 2 body. Slovem, ceny zboží stouply ve světovém průměru cen zboží, vyjádřených ve zlatě, od poloviny roku 1935 do poloviny roku 1936 o pět procent.

Zdražování je na postupu a projevuje se tedy i v této velmi jemné míře měrou dosti citelnou. To je zjev světový a s jeho důsledky příznivými, které se projeví v obchodním oživení, i s jeho důsledky nepříznivými, totiž se snahami po zvýšení mezd a s tím souvisejícím sociálním neklidem, musí všechny vlády počítat jako s danou skutečností. Připravme se na to po všech směrech, protože zde regulační zásahy nepomohou.

Jak vypadal světový vývoj obchodu, přepočítáme-li si data na zlato? Roku 1930 klesl na 80,8%, čili čtyři pětiny rozsahu z roku 1929, roku 1931 klesl pod dvě třetiny, na 57,7%, r. 1932 ještě dále na dobrou třetinu, na 39%, roku 1933 pak na 35,1%, roku 1934 na 34,2%, čili klesal ještě dvě léta potom, co se světová průmyslová výroba počala zvětšovat po nejnižším bodu krise a teprve roku 1935 nepatrně stoupl na 34,6%; to ovšem nehraje skoro žádnou úlohu. V třetím čtvrtletí roku 1936 pak vykazuje vzestup konečně citelnější, po prvé za dobu krise, na 37,3%, avšak roční průměr bude jistě nižší. To znamená, že možno odhadnouti vzestup rozsahu světového obchodu roku 1936 proti roku 1935 na jednu desetinu, rozumí se třetinového rozsahu proti r. 1929, ale počítáme-li se vzestupem cen o 5%, činí skutečný vzestup rozsahu světového obchodu asi 5% za rok 1936 proti r. 1935.

Srovnáním indexu světového obchodu ve zlatě a cenového indexu ve zlatě dostaneme nový index, který vyjadřuje tento odhad daleko přesněji. Přicházíme pak k poznání, že v prvním čtvrtletí roku 1936 proti prvnímu čtvrtletí roku 1935 skutečně stoupl, po započítání všech vlivů cenových, rozsah světového obchodu o 6%, ve druhém čtvrtletí o 3%, ve třetím čtvrtletí o 4%, čili průměrně o něco málo nad 4%.

Co do množství jeví se vývoj světového obchodu o něco příznivěji. Roku 1930 klesl proti roku 1929 na 92,8, roku 1931 na 85,3, roku 1932 na 73,9, roku 1933 na 74,8 a pak již stoupl na 78,7, dosáhnuv r. 1935 dokonce již 81,9% rozsahu z roku 1929. Ve třetím čtvrtletí 1936 (počítáno ovšem bez Itálie, což neznamená celkem žádný podstatný rozdíl) činil 84% rozsahu z roku 1929.

Z toho plyne závěr, že průmyslová výroba světová dosáhla koncem roku 1936 již 120% úrovně z roku 1929, čili převýšila ji asi o jednu pětinu, kdežto světový obchod dosáhl co do množství zboží asi 84%, tedy chybí mu do rozsahu z roku 1929 zhruba jedna šestina. Jinými slovy: světový obchod dosud hospodářskou krizi nepřekonal a zotavuje se velmi pozvolna.

Obraz mezinárodního obchodu potvrzuje tedy, že objem průmyslové výroby roste, avšak téměř výlučně pro vnitřní trhy států, kdežto mezinárodní vztahy jsou téměř ještě na úrovni krise. Bursiáni ovšem mluví o „vracející se prosperitě“ a předpovídají „bouřlivou konjunkturu“. Světový bursoví index, který r. 1929 činil 100 a r. 1933 52,6%, stoupl koncem r. 1935 na 68,9% a nepochybně velmi podstatně se zvýšil v loňském roce. Avšak bursa prosperitu nedělá, ta se řídí jen rentabilitou. Bohužel tato rentabilita týká se především podniků, vyrábějících nástroje smrti a nikoliv života.

Abychom skutečně vešli na cestu konjunktury, potřebujeme vnitřní hospodářské přestavby, musíme uznat chyby, jež jsme dělali, naši nedostatečnou iniciativnost, odvrhnout konservatismus a bezplánovitost a s hlediska evropského tvořit důvěru mezi státy. Jen potom je možné, aby výměna zboží a práce dala solidní základ novému blahobytu pracujících lidí.

listárna redakce

Oprava.

Do Kubatova článku „Starý drak Graham“ v minulém čísle vloudila se do citátu z knihy chyba. Citát měl správně znít takto: Nesnáž vězí v tom, že je mnoho těch chlapíků, kteří vezmou silnou zdravou myšlenku — hospodárnost ve výrobě a prodeji — a spřáhnou ji s nejpošetilejší obchodní zásadou: inflací hodnoty továrny a skladu — a potom se diví, proč si lidé drží nosy, když jejich auto vyjíždí po Wall Streetu.

TISÍCE KRÁSŇNÝCH PŘEDMĚTŮ - KAREL KELLNER V PRAZE

zřídil na Václavském náměstí č. 25 na nároží paláce pojišťovny Generali, nové vzorné papírnictví, které je svou vnější i vnitřní úpravou, neméně však svým vynikajícím výběrem zboží skvělou pozoruhodností Prahy. Jakostní spolehlivá slatá pera, jemné dopisní papíry vybraného vkusu a jiné papírnické zboží pro každou potřebu.